

Tekkeler Kapatılınca Mevlevî Şeyhleri

Mevlevî Sheikhs When Dervish Lodges were Closed

Sezai Küçük*

Öz

XIII. asrın sonlarında Anadolu'nun ortasında Konya'da kurulan Mevlevîlik kısa sürede diğer Anadolu şehirlerine de yayılmıştır. Şiir, musiki ve sema ile bezenmiş tarikat anlayışı ile Mevlevîlik birer musiki ve sanat merkezi olan tekkeleriyle toplum her kesiminden rağbet görmüş ve XVI. yüzyılın ortalarında köylere kadar ulaşmıştır. Osmanlı sınırları içinde Mısır, Suriye, Irak ve Azerbaycan'dan Avrupa içlerinde Peçu'ya kadar Mevlevî zâviyeleri tesis etmiştir. Zamanla köylerden kasabalara oradan da şehirlere çekilen tarikat, Osmanlı'nın siyasi, sosyal ve iktisadi alanda içine düştüğü sıkıntılardan etkilenmiş, XIX. yüzyıla gelindiğinde Mevlevîhânelerde ilimde, sanatta, musikide ve şiirde temayüz eden Mevlevîlerin sayısı azaltılmıştır. Osmanlı Devleti yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin 1925 yılında tekkelerin kapatılması kararını almasıyla birlikte Türkiye Cumhuriyeti sınırlarındaki diğer dergâhlar gibi bütün Mevlevî tekkeleri de kapatılmıştır. Mevlânâ Dergâhı müzeye çevrilmiştir. Mevlevîhânelerin kapatılmasıyla buralardaki son şeyhlerin de görevleri sona ermiş, vakıfları ellerinden alınmış, sadece vefat edinceye kadar mevlevîhânelerin harem dairelerinde kalmalarına müsaade edilmiştir. Görevleri sona eren ve gelirlerini kaybeden Mevlevî şeyhlerinden bazıları çeşitli görevler alırken birçoğu farklı meşguliyetlerle maişetlerini kazanmaya çalışmışlardır. Biz bu makalede 1925 sonrası Mevlevî şeyhlerinin hayat hikâyelerini ortaya koymaya çalıştık.

Anabtar Kelimeler: *Mevlevîlik, Mevlevîhâne, Mevlevî Şeyhleri*

Abstract

Founded in Konya in the middle of Anatolia at the end of the XIIIth century, The Mevlevî Order or Mawlawiyya soon spread to other Anatolian cities. Throughout history, Mawlawiyya has been in demand from all segments of society with its lodges, which are centres of music and art, with an understanding of the order adorned with poetry, music and sema and in the middle of the XVIth century, it reached the villages. Mevlevî lodges were established from Egypt, Syria, Iraq and Azerbaijan within the Ottoman borders to Peçu in Europe. In time, the order, which was drawn from villages to towns and then to cities, was affected by the political, social and economic troubles of the Ottoman Empire, and by the XIXth century, the number of Mawlawiyya who excelled in science, art, music and poetry in Mawlawi lodges decreased. When the Republic of Turkey, which replaced the Ottoman Empire, decided to close the dervish lodges in 1925, all Mevlevî dervish lodges were closed, as were all other dervish lodges within the borders of the Republic of Turkey. Mevlânâ Dervish Lodge was turned into a museum. With the closure of the Mevlevî dervish lodges, the last sheikhs in these dervish lodges were dismissed from their duties, their sources of income, their foundations, were taken away from them, and they were only allowed to stay in the harem apartments of the Mevlevî dervish lodges until they passed away. Some of

* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf ABD Öğretim Üyesi. skucuk@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0126-2005

the Mevlevî sheikhs, whose duties ended and who lost their income, took on various tasks, while many others tried to earn their livelihood through different occupations. In this article, we have been attempting to reveal the life stories of Mevlevî sheikhs after 1925.

Keywords: *Mawlawiyya, Mevlevihâne (Mawlawi Houses), Mawlawi Sheikh*

Giriş

Mevlevilik, XIII. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Mevlânâ Celâleddin Rûmî ve eserlerinin etkinliği ile sosyo-kültürel ve siyasal ortamlardan da faydalanarak, Mevlânâ adına oğlu Sultan Veled tarafından Konya'da kurulan ve kısa sürede birçok merkezde yayılan ve mevlevihâneler tesis eden bir tarikattır. (Eflâkî, 1989: II, 313, 337, 326; Sahih Ahmed Dede, 104-192; Gölpınarlı, 1983: 29, 245, 330-335; Tanrıkorur, 2004: 29/474; Önder 1992:5-6)

Mevlânâ ve oğlu Sultan Veled dönemlerinden itibaren üst düzey yöneticilerle yakınlık içinde gelişip büyüyen ve daha sonraki zamanlarda Sultan Veled soyundan gelen Çelebiler ve Mevlevî şeyhleri vasıtasıyla yayılan Mevlevilik, XVI. yüzyılın ortalarına gelindiğinde geniş kitlelere ulaşmış ve Anadolu'nun birçok yerinde halkı tamamen Mevlevilerden oluşan Mevlevî köyleri kurulmuştur. Bu asrın sonlarından itibaren de tarikat küçük yerleşim yerlerinden şehirlere çekilmeye başlamış, vezirler, beyler, paşalar veya zengin eşraf tarafından inşa edilen Mevlevî dergâhlarının, tamirlerini de yine ya bu zevât üslenmiş (Gölpınarlı, 1983:245-246; Göyünc, 1991:351, 355) veya padişah emriyle tamir masrafları hazineden karşılanmıştır. Ortaya çıkan bu durum Mevleviliğin XVII. asırdan itibaren adetâ bir devlet müessesesi halini aldığı kanaatini oluşturmuştur. (Gölpınarlı, 1983:248)

Sultan Veled dönemiyle birlikte kurulmaya başlayan ve Osmanlı dönemi ile yaygınlaşan mevlevihâneler âsitâneler ve zâviyeler diye iki gruba ayrılmıştır. (Gölpınarlı, 1963: 13; Pakalın, 1993: I, 94; Tanman, 1993: III, 485) Mevleviliğin ilk dönemlerinden itibaren içerisinde çile çıkartılan büyük Mevlevî yapılarına âsitâne denildiği gibi diğer küçük Mevlevî tekkelerine zâviye tâbir olunmuştur. (Veled Çelebi, ty: 822; Uzluk, 1946: 161; Gölpınarlı, 1983: 334) Mevleviliğin en önemli tekkesi içinde Mevlânâ'nın türbesi bulunan Konya Mevlânâ Dergâhı'dır. (Eflâkî, 1989: I, 627; Özönder, 1989: 3) "Huzur, huzûr-ı pîr" diye anılan bu tekke, tarikatın ilk kurulan dergâhı olmuş, (Eflâkî, 1989: I, 440; Gölpınarlı, 1983: 3435; Uzluk, 1971: 383) Osmanlı devleti zamanında "Celâliye Vakıfları" adıyla müstesnâ vakıflardan sayılmıştır (Gölpınarlı, 1983: 24-25; Ateş, 1992: 29-31).

Tarikatta mûsiki, sema ve şiirin mühim yeri sebebiyle birer musiki ve sanat merkezi olan tekkeleriyle Mevlevilik, her toplum kesimi tarafından daima rağbet görmüştür. İtrî'den Şeyh Galib'e, Hammamizâde İsmail Dede Efendi'den Zekâî Dede'ye kadar birçok sanat, edebiyat ve musiki üstadı ve mürşid-i kamillerin yetişmesini temin eden bu tarikat, Fuad Köprülü'nün ifâdesiyle; "*Osmanlı'nın fethettiği her bölgeye Türk kültürünü taşıyan birer elçi(lik) görevi*" üslenmiş, Osmanlı sınırları içinde Mısır, Suriye, Irak ve Azerbaycan'dan Avrupa içlerinde Peçû'ya kadar Mevlevî zâviyeleri tesis etmiştir (Babinger & Köprülü, 2000; 54-55; Gölpınarlı, 1983: 245-248; Göyünc, 1991: 351-358).

Osmanlı devletinin zayıflaması ve toprak kaybıyla birlikte özellikle Balkanlarda bulunan Mevlevî tekkelerinin mühim bir kısmı kapanıp tarihe gömülmüş, tarikatın yüksek zümreye mal olması ve şehirlere çekilmesi ve vakıflarının azalmasıyla da Anadolu'da Demirci, Marmaris, Niğde, Tavşanlı gibi küçük yerlerdeki mevlevihânelerden geriye bir zâviye, bir şeyh ve birkaç dervişten başka bir şey kalmamıştır (Gölpınarlı, 1983: 335).

XIX. asır başlarından itibaren ise Osmanlı'nın siyasi, sosyal ve iktisadi alanda içine düştüğü sıkıntılar ve çözümler Mevlevîler üzerinde de iyiden iyiye hissedilmeye başlanmış, özellikle XIX. asrın sonları ve XX. Yüzyıl ile birlikte tüm Mevlevihânelerin vakıf gelirlerinin azalması, meşihatın babadan oğula geçmesi ve post kavgaları sebebiyle dergâhlarda ilimde, sanatta, musikiye ve şiirde temayüz eden Mevlevîlerin sayısı oldukça azalmıştır. Bu dönemdeki maddi sıkıntılar mevlevihanelerde ikâmet eden dervîş sayılarını da etkilemiş, dervîşlerin, neyzen ve semazenlerin yokluğu sebebiyle tekkelerdeki tasavvufî faaliyetler durma noktasına gelmiş ve çoğu tekkelerde âyin icrâ edecek kadar Mevlevî dervîşi bulunamaz olmuştur (Küçük, 2003: 441).

Bütün olumsuzluklara rağmen Mevlevîlik Osmanlı toplumunda XX. yüzyıla girildiğinde tarihten getirdiği hususiyetleriyle, Konya Mevlâna Dergâhı ve İstanbul tekkeleri başta olmak üzere Osmanlı'nın hükmettiği diğer şehirlerde bir müddet daha, Türkiye sınırları içindeki ise 1925 yılında tekke ve zâviyelerin kapatılma kanunu çıkarılıncaya kadar varlığını ve etkinliğini sürdürmüştür.

Mevlevîliğin tarih sahnesine çıktığı XIV. asırdan, içtimâî faaliyetlerinin yasaklandığı 1925 yılına kadar geçen süre içinde Anadolu'da, Balkanlarda ve diğer İslam beldelerinde 100'ün üzerinde Mevlevihâne faaliyette bulunmuş, tekkelerin kapatıldığı 1925 yılında ise bu dergâhlardan 82 adedinin faaliyette olduğu, bunların 46 adedinin Türkiye sınırları dahilinde bulunduğu tespit edilmiştir (Küçük, 2003: 40-43, 234).

1964 yılında "Osmanlı İmparatorluğu Mevlevihâneleri ve Son Şeyhleri" başlıklı bir makale yayınlayan A. Süheyl Ünver ise, tekkeler kapatıldığı 1925 yılında Türkiye sınırları dahilinde 53 Mevlevihâne bulunduğunu tespit etmiş ve bu Mevlevihânelerin son şeyhleri hakkında kısa bilgiler aktarmıştır (Ünver, 1964: 31-38).

a. İslahtan Sedde/Kapanmaya Uzanan Süreç

Kaynaklar Mevlevîlerle Osmanlı Devleti yöneticileri arasındaki ilk ilişkiyi, I. Murad'ın son senelerine götürmektedirler (Göyünç, 1991: 352). Osmanlı devletinde ilk Mevlevihâne Sultan II. Murad tarafından Edirne'de 839/1435 yılında tamamlanan Muradiye Camii'nin yanına yapılmıştır (VGMA, Defter: 776, 232, 185; Kayaoğlu, 2002: 162). Fatih Sultan Mehmet İstanbul'un fethinden sonra kiliseden çevirilen Kalenderhane Camiini Mevlevîlere tahsis etmiş (Göyünç, 1984: 485-495; Gölpınarlı, 1983: 336-337), 872/1467 yılında Konya Kalesi ile birlikte Mevlânâ Türbesi ve mevcut diğer yapıları tamir ettirmiş ve türbeye bazı vakıflar bağışlamıştır. II. Bâyezit döneminde ise Mevlânâ Türbesi'nin iç süslemeleri yapılmış, 918/1512 yılında da Yavuz Sultan Selim dergâha bir şadırvan yaptırmıştır (Sahîh Ahmed Dede, 1301; KMMMA, 68/32). Bu ilişki daha sonraki yıllarda da devam etmiş ve Mevlevîlerin devlet yöneticileri ile yakınlığı neticesinde; Saraybosna Mevlevihânesi'ni Bosna Sancakbeyi İsa Bey (1440-1463) (Samiç, 1994: XIV,

162-163) Galata Mevlevihânesi'ni II. Bâyezid dönemi devlet adamlarından İskender Paşa (1481-1512) inşa ettirmiştir (Evlîyâ Çelebi, 1985: I,442; Sakıb Dede, 1283: I, 39; Ayvansarayî, 1281: II, 42; Ahmet Rifat, 1300: VII, 41; Kerametli, 1977: 18-19).

Yine Yenikapı Mevlevihânesi'ni Yeniçeri Katibi Malkoç Mehmed Efendi (ö. 1056/1646) (Mehmed Ziyâ, ty.: 35), Beşiktaş Mevlevihânesi'ni Ohrili Hüseyin Paşa (ö. Mayıs 1031/1622) (Ünver, 1978: 166), Kilis Mevlevihânesi'ni 931/1525'da eşraftan Ali Ağa (Tuncer, 1996: 259-260), Selanik ve Üsküb Mevlevihânelerini Ekmekçizâde Ahmed Paşa (1026/1617) (Sahih Ahmed Dede, 162; Uz, 1996: 102), Macaristan Peçoy (Peçu, Peç) Mevlevihânesi'ni Gazi Hasan Paşa (Mehmed Ziyâ, 1329: 149-152; Gölpınarlı, 1983: 335; Agoston, 1988: 5-9; Alkan & Yurtoğlu, 2018: 107-138), Kayseri Mevlevihânesi'ni de 1086/1675'te Bayram Paşa tesis ettirmiştir (Evlîyâ Çelebi, 1985: IX, 70).

Osmanlı Devleti'nin güçlendiği ve sınırlarını genişlettiği dönemlerde Mevleviler fethedilen şehirlerde kısa sürede bir mevlvihânenin faaliyete geçmesini temin etmişlerdir. Mevlevilik XVI. ve XVII. yüzyıllarda hem Anadolu'da hem de Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu diğer bölgelerde hızla yayılmış ve yukarıda da ifade edildiği gibi Anadolu'nun bazı yerlerinde Mevlevî köyler vücûda gelmiştir. (Bilgin, 1999: II,390) Fuad Köprülü'nün ifâdesiyle:

“Osmanlı Devleti'nin kurulmasından sonra da toplumda ve siyâsî çevrelerde etkinliğini sürdüren Mevlevilik, mûsiki, sema ve şiir gibi üç vasıtaya isnat ettiği tarikat anlayışıyla, Osmanlı şehirlerinde ve yüksek mahfillerde daima taraftar bulmuş, birer sanat merkezi olan tekkeleri her zaman rağbet görmüş, Mevlevî şeyhleri de mevcut sosyal ve siyâsî nizamı muhafaza ve saraya karşı her zaman itaatkâr davranarak siyâsî ve dîni kıyamdan daima uzak durmuşlardır.”

Mevlevilik, bu hali ile bir devlet tarikatı görünümünü vermiştir.

Osmanlı'nın fethettiği her bölgeye Türk kültürünü taşıyan birer elçi görevi gören Mevleviler, böylece Osmanlı sınırları içinde Mısır, Suriye, Irak ve Azerbaycan'dan Avrupa içlerinde Peçu'ya kadar her tarafta Mevlevî zâviyeleri açmışlar ve mahdut bazı zamanlar istisna edilirse Mevlevilik hükümet tarafından aslâ takibata alınmamıştır (Babinger & Köprülü, 2000: 54-55; Gölpınarlı, 1983: 245-248; Göyünç, 1991: 351-358; Özönder, 1995: 241-246).

XVIII. asra kadar Osmanlı devleti taşra yönetiminde merkezîyetçi yapılanmaya sahip şeyh aileleri ve Çelebilerle yakın siyâsî ilişkilere girdiği ve yerel güç odaklarının devletin vilayetlerdeki resmî kadroları olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu çerçevede devlet tarafından bahsi geçen ailelere ve çelebilere tahsis edilen büyük ölçekli vakıf gelirleri ile vergi muafiyetleri, hem merkezîyetçi tarikatları ve bu arada Mevlevîliği iktisadî yönden güçlendirmiş, hem de manevî ve siyâsî otorite arasındaki bütünleşmeyi sağlamıştır (Ocak, 1996: 17-22; Işın, 1995: 52-53).

XV. ve XVI. asırlarda Anadolu'da ve Rûmeli'deki Şii-Bâtîni cereyanlara karşı Osmanlı devleti Mevlevilere itibar etmiştir. Sultan II. Murad tarafından 837/1433 tarihinde tesis edilen Edirne Mevlevihânesinin de bu amaçla tesis edildiği düşünülebilir. (KMMA,

68/32) XVIII. asrın sonları ve XIX. asrın başlarında ise Mevlevîlere olan itimat sebebiyle kendisi Mevlevî olan III. Selim'in de gayretleriyle, Yeniçeri ocağında Bektaşilerin yerine Mevlevîleri ikame etme düşüncesi almış ve Yeniçeriliğin kaldırılmasıyla birlikte de kısmen bu gerçekleştirilmiştir (Gölpınarlı, 1983: 269). Özellikle İstanbul'daki mevlevîhânelere zaman zaman padişah ve vezirlerin ziyarete gelmeleri ve teveccühleri de halkın ve yüksek zümrenin Mevlevîliğe karşı ilgisini artırmıştır (Gölpınarlı, 1983: 248).

XIX. yüzyılda siyasi sosyal ve iktisadi kötüleşme ve tarıkattaki bozulma sebebiyle Mevlevîlikte şeyhlik bir miras malı gibi henüz çocuk yaşta dahi olsa babadan oğula geçmiş, kardeşler ve diğer Mevlevî şeyh namzetleri arasında çekişmelere sebep olmuş, güç, hatır ve yakınlık geleneğe üstün tutulur hale gelmiştir (Duru, 1952: 158; Küçük, 2013: 95-119). XIX. yüzyılın sonları ve XX. asrın başlarından itibaren bu sıkıntılar had safhaya ulaşmış, Mevlevîhânelere şeyh tayin edilenlerin bazılarında kemalât ve temsil problemleri ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte Mevlevîhânelerin çoğu bakımsızlıktan harab olmuş, vakıf gelirleri az veya hiç kalmadığı için de tamir edilememiş, dergâh şeyhleri Çelebi Efendiden ve İstanbul hükümetinden yardım talep etmişlerdir (KMMA, 50/21; 87/12; 55/28; 69/26; 47/20).

Bu yüzyılda Mevlevîler ve Mevlevîhâneler bir taraftan ifade edilen zorlukları yaşarken diğer taraftan da Osmanlı Devleti'nin III. Selim döneminden itibaren başlatılmış olduğu tarikatları ve tekkeleri kontrol altına alma çabasından etkilenmişlerdir. Tarikatlarda görülmeye başlayan manevî bozulmaları önlemek için Osmanlı yönetimi tarafından ilk olarak şeyhlerden oluşan bir meclisin kurulduğunu -kuruluş tarihi bilinmemekle beraber- 1793 tarihli bir hükümle haber vermektedir. Kurulmuş olan bu meclisin görevi; itikadı bozuk, fesat çıkaran şeyh ve dervişleri saraya bildirmek, tekke açmak isteyenlerin devletten izin almasını temin etmek ve izinsiz tekke açanları engellenmek, İstanbul ve Bilâd-ı selâse'de (Eyüp, Galata, Üsküdar) tekke açmak isteyen şeyhlerin bu bölgelerde bulunan muteber şeyhlerden onay almasını sağlamaktır (Kara, 2002: 186).

Daha sonraki yıllarda da tekkelerle ilgili düzenlemeler devam etmiş ve 1836 yılında "*şeyh ve derviş kıyafetlerin sıradan insanlar tarafından kullanılmaması, sadece tekkelerde ikamet eden şeyh ve dervişlerce giyilmesi*" ilan edilerek diğer insanların derviş kıyafetleri ile çarşı pazarda dolaşmaları yasaklanmıştır. Yine bu düzenleme ile dervişlerin nereye mensup olduklarının bilinmesi için müntesip oldukları şeyhleri tarafından kendilerine birer mühürlenmiş tezkire verilmesi istenmiş, tezkiresi olmayanların tekkelere girmeleri engellenmeye çalışılmıştır (Haksever, 2009: 45). Nihayetinde bütün bu ıslah gayretlerinin en mühimi Sultan Abdülazîz döneminde faaliyete geçirilmiş ve daha önce III. Selim ve II. Mahmud döneminde yapılmaya çalışılan tanzim ve ıslah faaliyetlerinin bir neticesi olarak "tarikatları kontrol altında tutma" düşüncesinin tezahürü olan "Meclis-i Meşâyih" kurulmuştur (Ergin, 1939: 241-243; Gündüz, 1983: 203-206; Kara, 2013: 302-310; Aydın, 2003: 28/247-248).

Bütün bu olup bitenlerle birlikte Mevlevîler daima devletin yanında bulunmaya ve devlete yakın olmaya gayret göstermişlerdir. Sultan Reşad'ın tahta çıkması ile de Mevlevîler ile devlet arasındaki bu yakınlık zirve dönemlerinden birini yaşamıştır.

Kendisi de bir Mevlevî olan ve tahta çıktığında Abdülhalim Çelebi'nin kılıç kuşattığı Sultan Reşad, bütün Mevlevihâneleri tamir ettirmiş, mevlevîlere destek olmuş ve fırsat buldukça mevlevihaneleri ziyaret etmiştir. I. Dünya Savaşı çıkınca da Mevlevîlerin bu savaşa iştiraklerinin Osmanlı ordusunun başarıya ulaşmasına önemli katkı sağlayacağını düşünerek, “*Ordunun kuvve-i manevîyesini tezyid (artırmak) ve ahaliyi askerliğe teşvik etmek maksadıyla*” Filistin cephesine gönderilmek üzere bir “Mücâhidin-i Mevlevîyye Alayı” kurulmasını talep etmiş ve Mevlevîler de bu talebi karşılıksız bırakmayarak Mevlevî şeyh ve dervişlerinden oluşan önce bir tabur kurulmuş, sonra iki taburlu bir alay ile Filistin Cephesine gitmişlerdir (Köstüklü, 2002: 213-226; Şafak, 2015: 32).

Mevlevîler Kurtuluş Savaşı yıllarında da Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer almış, Türk Ordusu'na maddî ve manevî destek olmuşlardır. 20 Mart 1923 tarihinde Konya'ya giden Mustafa Kemal Paşa, Mevlânâ Dergâhı'nı ziyaret etmiş ve Mevlevî Âyini dinlemiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın bu teveccühü 1925 yılında Türkiye sınırları dahilindeki tüm tekkeler kapatılmasına rağmen Mevlânâ Dergâhı'nın müzeye çevrilerle açık tutulmasını sağlamıştır (Kara, 2013: 332). Yine çelebilerden Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Abdülhalim Çelebi Konya mebusu olarak görev yaptığı gibi, daha sonraki yıllarda Veled Çelebi de Yozgat ve Kastamonu mebusluğu görevinde bulunmuştur. (Gölpınarlı, 1983: 273) Ayrıca Abdülhalim Çelebi, TBMM'de Mustafa Kemal Paşa'dan sonra en fazla oy alarak Meclis Vekili seçilmiştir (Gölpınarlı, 1983: 181). Ama Mustafa Kemal Paşa'yla olan bütün bu ilişkiler ve yakınlık tekkelerin kapanması esnasında Mevlevî tekkelerinin kapanmadan istisna tutulmasını temin etmemiş ve diğer tekkeler gibi Türk toprakları dahilindeki tüm Mevlevî tekkeleri de kapatılmıştır.

Tekkelerin dolayısıyla da mevlevihanelerin kapanma sürecini şöylece özetlemek mümkündür: Cumhuriyet'in ilanından sonra Şerîyye ve Evkâf Vekâleti lağvedilmiş, yerine Diyanet İşleri Reisliği kurularak tekke ve zâviyelerin yönetimi 1924 yılında Resmî Gazete'de yayınlanan 3 Mart 1924 tarih ve 429 sayılı kanunun 5. maddesinde yer alan; “*Türkiye Cumhuriyeti memâlikî dâhilinde bilcümle cevâmi ve mesâcid-i şerîfesinin ve tekâyâ ve zevâyânın idâresine, imam, hatip, vâiz, şeyh, müezzin ve kayyımların ve sâir müstahdeminin tayin ve azillerine Diyanet İşleri Reisi memurdur.*” ifadeleriyle Diyanet İşleri Resliği'ne devredilmiştir (Resmî Gazete, 3.3.1924: 24; Kara, 2003: 24; Kara, 2016: 98). Bu kanun ile tekkelerin varlığı ve vazifelilerinin göreve devamı Türkiye Cumhuriyeti tarafından teyit edilmişken 13 Şubat 1925 tarihinde vukûa gelen ve Nakşi-Hâlidî şeyhi Şeyh Saîd'in liderliğinde başladığı kabul edilen “Şeyh Saîd İsyanı” (Kurşun, 2019: 560) tekkelerin kapatılması için bir sebep olarak yeterli görülmüştür. Bu isyan sebebiyle 4 Mart 1925 tarihli Kanunla; “*İrtica ve isyana ve memleketin nizâm-ı ictimâîsi ve huzur ve sükûnu ve emniyet ve asayişini ihlale bâis bilumum teşkilat ve tahrikat ve teşvikat ve teşebbüsat ve neşriyatı hükümet, reisicumhurun tasdikıyla resen ve idareten men'e mezundur. İşbu efal erbâbını hükümet, İstiklal Mahkemesi'ne tevdi edebilir.*” şeklinde olan Takrîr-i Sükûn Kanunu yürürlüğe girmiştir (Resmî Gazete, 4.4.1925: 36; Kara, 2003: 102; Kara, 2002: 493).

Mustafa Kemal Paşa 30 Ağustos 1925 tarihinde Kastamonu'da yapmış olduğu bir konuşmada tekkeler konusundaki düşüncelerini şu sözleriyle ifade etmiştir: “*Türkiye*

Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler, mensuplar memleketi olamaz. En doğru, en gerçekçi yol medeniyet yoludur. Medeniyetin gerektirdiğini yapmak insan olmak için yeterlidir. Tarikat reisleri bu dediğim gerçeği bütün açıklığıyla anlayacak ve kendiliklerinden hemen tekkelerini kapatacak, müritlerinin artık ergenliğe ulaştıklarını elbette kabul edeceklerdir” (Atatürk, 2006: 659).

Bütün bu olup bitenler tekkelerin ve zâviyelerin tamamen kapatılmasına bir gerekçe olarak gösterilerek 30 Kasım 1925'te çıkarılan 677 sayılı “*Tekke ve zâviyelerle türbelerin seddine ve türbedarlıklar ile birtakım unvanların men ve ilgasına dair kanun*”la tekke ve zâviyeler kapatılmış ve şeyhlik, dervişlik, müritlik, dedelik, çelebilik, babalık gibi tüm lakapların kullanılması da yasaklanmıştır (Resmi Gazete, 13.12.1925: 113).

Bu kanuna ilave olarak 5 Eylül 1925 tarihinde çıkarılan ve yayınlanan kararnamede de tekke, zâviye ve türbelerin kapıları mühürlenmesine, esas inşa sebebi cami ya da mescid olanların bu maksatla kullanılmasına karar verilmiştir. Yine aynı kararnameye göre; mektep olarak kullanılmaya uygun olanların mektep olarak kullanılmasına, mektep olarak kullanılmayacak durumda olanların ise satılmasına, tekke ve zâviyelerde bulunan eşyaların kayıtlı tespit edilmesine, Müzelik olanlarının İstanbul Evkâf Müzesi'ne gönderilmesine ve buralarda yaşayan şeyhlerin vefat edinceye kadar tekkelerde kalmalarına karar verilmiştir (Resmi Gazete, 5.09.1925; 445-446).

Maalesef uygulama kanunda belirtildiği şekli ile zuhur etmemiş, tekke müstemilatının ve eşyaların kararname ile belirlenen muhafazası çoğunlukla temin edilememiştir. Mevlevî Dergâhlarının bazıları cami, mescid, okul için tahsis edildiği gibi bazıları da karakol, cephanelik hatta zaman içinde spor tesisi olarak kullanılmıştır. Bu kullanımlar esnasında ise çoğu tekke yapıları orijinal özelliğini kaybetmiş, pek çoğu ise ilgisizlik ve bakımsızlık sebebiyle yıkılmış, bir kısmı şehir tadilatları için heba edilmiş, bazıları satılarak, fabrika, depo, ahır gibi tamamen farklı maksatlarla kullanılmıştır.

Tekke ve zâviyelerin kapatılması kararına tasavvuf ehlinin büyük kısmı karşı olmuş, söz konusu kararın yanlış olduğunu düşünmüş ve rahatsızlıklarını dile getirmişlerdir. Geriye kalanların küçük bir kısmı ise:

“Feyiz bitmiştir. Tekkeleri zorla ayakta tutmanın bir faydası yoktur. Hükümet doğru olanı yapmıştır. Olana uymak gerekir. Allah'ın Hakîm ismi hükümete tecelli eder. Her şey O'nun tecellisidir. Kabrı da hoş lütfü da. İlgili kanunla sadece tekkeler kapatıldı, tasavvuf yasaklanmadı. Dolayısıyla bu damar hayatîyetini sürdürecektir. Tekkeleri kapatmak mümkün değildir. Kâinat dergâhtır. Zikir için özel bir mekâna ihtiyaç yoktur.”

gibi ifadelerle görüşlerini beyan etmişler hatta bazı mutasavvıflar da düşüncelerini şiire dökerek:

“Açarlar bâb-ı Hakk'ı kar' eden tâlibler ey Hakkı

Hüdâ fettâhtır elbette kalmaz bu kapı muğlak” demiştir (Kara, 2002: 155).

Bütün bu süreçleri yaşayan ve olan bitenleri sessizce seyretmek ve nihayetinde vazifelerini terketmek zorunda kalan mevlevîhânelerin son şeyhleri ve onlarla beraber aileleri ne

yapmış, nasıl bir hayat sürdürmüş, tekkeler kapatılınca hangi işler ve görevlerle meşgul olmuştur? Biz bu makalede bu hususları ortaya koymaya çalışacağız. Şunu hemen belirtmek gerekir ki tekkelerin kapatılmasından sonra tekkelerin maddî yapıları ile ilgili olumlu veya olumsuz gelişmeler çeşitli vesilelerle kayıtları geçirilirken, tekke şeyhleri ve onların 1925 yılı sonrası hayat serencâmı maalesef Konya ve İstanbul ve bazı diğer şehirlerdeki Mevlevî şeyhleri dışında -ki bu bilgiler de sınırlıdır- pek tespit edilmemiştir. Bunun bir örneğini A. Süheyl Ünver'in 1964 yılında "Osmanlı İmparatorluğu Mevlevihâneleri ve Son Şeyhleri" isimli çalışmasındaki tespitlerde görmek mümkün olduğu gibi, malumat azlığını daha sonra mevlevihâneler ve Mevlevî şeyhleri üzerine yapılan çalışmalarda 1925 yılından sonra yaşayan Mevlevî şeyhlerinin hayat hikayelerinin tespitinin yapılamamasından da anlıyoruz. Biz bütün bu zorluklara rağmen başta Konya Mevlânâ Dergâhı son postnişini Abdülhalim Çelebi olmak üzere İstanbul Mevlevihâneleri şeyhlerinin 1925 yılında tekkelerin kapatılması sonrasındaki durumlarını ve diğer Anadolu mevlevihâneleri şeyhlerinin -çok sınırlı da olsa- durumlarını ortaya koymaya çalışacağız.

b. 1925 Sonrası Mevlevî Şeyhleri

1. Konya Mevlânâ Dergâhı Son Şeyhi Abdülhalim Çelebi (ö. 12 Kasım 1925)

Konya Mevlânâ Dergâhı'nın ilk yapılarını Mevlânâ'nın babası Bahâeddin Veled (ö. 628/1231)'in defnedildiği kabir ve bu kabrin etrafına inşa edilen birkaç derviş hücresi oluşturmuştur (Eflâkî, 1989: I, 627; Özönder, 1989: 3). Mevlânâ vefat edince babasının yanına defnedilmiş ve Mevlânâ'nın halifesi Çelebi Hüsameddin (ö.684/1285) (Sipehsalar, 1977: 144) Mevlânâ'nın kabri üzerine bir türbe yaptırmış, zamanla türbe etrafında şekillenen yapılarla Mevlevîlik tarikatının, "huzûr, huzûr-ı pîr" diye anılan bu merkez âsitânesi, tarikatın ilk kurulan dergâhı olmuştur (Eflâkî, 1989: I, 440, 441; Gölpınarlı 1983: 34-35, 330). Beylikler dönemi ve Osmanlı devleti zamanında sürekli destek görerek genişleyen ve vakıflarla desteklenen Mevlânâ Dergâhı 1925 yılında tekkelerin kapatılmasına dair kanun çıkıncaya kadar üç kütaya yayılmış olan Mevlevî tarikatının yönetim merkezi ve en büyük dergâhı özelliğini taşımıştır (Küçük, 2003: 44-52).

Söz konusu bu süre içinde; soyu Sultan Veled'e mensup (III. Ârif Çelebi (ö.1052/1642) hariç) erkek üyelerden en yaşlısı (Zukûr Çelebi), "Çelebi Efendi" unvanıyla Konya Mevlânâ Dergâhı postuna geçmiş ve tarikat merkezîyetçi bir anlayışla tekkeler kapatılincaya kadar 31 Çelebi Efendi tarafından yönetilmiştir (Küçük, 2003: 53-72).

1925 yılına gelindiğinde Konya Mevlânâ Dergâhı postunda son postnişin Abdülhalim Çelebi bulunmaktadır. Mevlânâ'nın 19. kuşaktan torunu olan Abdülhalim Çelebi, Abdülvahid Çelebi'nin 1907 yılında vefatı üzerine postnişin olmuştur. Üç yıl kadar bu vazifeye devam ettikten sonra ittihatçıların baskısı ile azledilerek yerine Veled Çelebi (İzbudak) (ö. 1953) tayin edilmiş, Sultan Reşad'ın vefatıyla birlikte de 1919 yılında ikinci defa posta getirilmiş fakat bir yıl sonra yeniden azledilerek yerine birkaç aylığına da olsa Yâkub oğlu Âmil Çelebi getirilmiştir. 1921 yılında son defa Mevlânâ Dergâhı postnişini olan Abdülhalim Çelebi, 1925 yılına kadar bu görevi devam ettirmiş ve dergâhın son postnişini olarak tekkelerin kapatılmasına şahit olmuş ve aynı yıl 12 Kasım 1925 tarihinde (Bayru, 2018:74) İstanbul'da kaldığı bir otelin balkonundan düşerek komaya girmiş ve

götürüldüğü Yenikapı Mevlevihânesinde vefat etmiştir. Şeker hastası olması dolayısıyla baş dönmesi sonucu düşerek öldüğü veya siyasi sebeplerle suikasta uğradığı iddia edilmiş ama ailesi hırsızlık için işlenmiş bir cinayete kurban gittiği kanaatini belirtmiştir (Çelebi, 1988: I, 212). TBMM’ndeki özlük dosyasında bulunan ve Oğlu Vahit Çelebi tarafından verilen özgeçmişte, babasının 1925 yılında İstanbul’da Fransız Hastanesi’nde vefat ettiği beyanı vardır (TBMM Albümü, 2010: I, 67, 223).

Kaynaklar bize Abdülhalim Çelebi’nin Mustafa Kemal Paşa ile sürekli bir yakınlığından bahseder. 23 Nisan 1920’de açılan I. TBMM’ne Abdülhalim Çelebi Konya mebusu olmuş, meclis başkanlığı için yapılan seçimde Mustafa Kemal Paşa’dan sonra en çok oyu alarak I. Büyük Millet Meclisi reis vekilliğine seçilmiştir. İstiklâl Harbi’ne katılması ve vatana hizmetlerinden dolayı Abdülhalim Çelebi’ye Yeşil Şeritli İstiklal Madalyası verilmiştir (TBMM Albümü, 2010: I, 43). Mustafa Kemal Paşa birkaç defa Konya’ya gelmiş, ilk gelişi olan 3-5 Ağustos 1920 tarihinde Mevlâna Dergâhı’nı ziyaret etmiş, Konya mebusu ve I. Meclis Başkan vekili Abdülhalim Çelebi ile görüşmüştür. 3 Nisan 1922 tarihinde ikinci gelişinde Mevlâna Türbesi’ni ziyaret etmiş, Semâ Âyini seyretmiş, dervişlerle lokma (yemek) yemiştir. Abdülhalim Çelebi zamanında birkaç defa daha Konya’ya gelen ve Mevlâna Türbesini ziyaret eden Mustafa Kemal Paşa, 17-19 Ekim 1925 tarihlerine denk gelen bir gelişinde de Çelebi Efendi’ye “Hediye” olarak bir şapka getirmiş ve Abdülhalim Çelebi de bu hediyeyi; “*Aman Gazim sizin hediyeniz başımızın tacıdır*” diyerek Mevlevî sikkelerini çıkarıp şapkayı giymiştir. (Bayru 2018: 69-74) Daha önce de 3 Mart 1924 tarihinde Hilafetin kaldırılması ve hanedan üyelerinin yurt dışına sürgün edilmesi sebebiyle Mustafa Kemal Paşa’ya bir kutlama mektubu göndermiş, bu mektubunda Sultan ve ailesini “taun ve bela” olarak nitelendirmiş ve icraatlarında kendilerine başarılar dilemiştir (H. Küçük, 2003: 141).

Abdülhalim Çelebi’nin I. Meclis mebusluğu yıllarında (1920-1923) satılmak üzere bir kitapçıya bıraktığı halıyı bir vesile ile farkeden Mustafa Kemal Paşa’nın halıyı satın alıp Çelebi’nin evine göndermesi ve o akşam Çelebi’nin evine kahve içmeye gitmesi hadisesi de benzer yakınlığın ifadesi olarak nakledilir. Bütün bu yakınlık emarelerine rağmen II. TBMM’de Abdülhalim Çelebi’ye yer verilmemiştir. Çelebi de Konya’ya dönerek Mevlâna Dergâhı’ndaki vazifesine devam etmiştir. 1925 yılında Mustafa Kemal Paşa’nın tekkeleri kapatma kararı arifesinde söz konusu kanun meclise gelmeden önce telaşa kapılan Abdülhalim Çelebi, meseleyi yerinde tetkik için Ankara’ya gitmiş ve bazı görüşmeler yapmışa da bir sonuç alamamış ve nihayetinde bütün tekkeler gibi Mevlevî tekkeleri de kapatılmıştır. Tekkelerin ilgasıyla birlikte Mevlevîlik de son bulduğu için makam çelebiligi düşen Abdülhalim Çelebi, oğlu Muhammed Bâkır Çelebi’yi Halep Mevlevihânesi’ne postnişin olarak tayin ederek Mevlevîliğin merkezini Halep’de tesis etmiş ve akabinde Konya’dan ayrılarak İstanbul’a gelmiştir. Burada kaldığı Tepebaşı’ndaki Bristol Otel’in balkonundan düşerek komaya giren ve götürüldüğü Yenikapı Mevlevihânesi’nde 12 Ekim 1925’te vefat eden Abdülhalim Çelebi, buraya defnedilmiştir (Sayar, 2012: 54).

Yukarıda zikredildiği üzere Çelebinin vefatı ile ilgili çeşitli iddialar bulunsa da ailesinin verdiği malumata göre; otelde kaldığı sırada gayrimenkul almak için yanında taşıdığı ve içinde kıymetli taşlar bulunan torbayı çalmak isteyen bir hırsızla boğuşması neticesinde

yüksek ihtimalle balkondan düşerek komaya girmiş ve vefatının etmiştir (Sayar, 2012: 52-54; Top, 2007: 274).

Şahabettin Uzluk bu hazin sonu farklı bir şekilde notlarına kaydetmiştir:

“1925 yılında Türkiye’deki tekkeler kapandı. Abdülhalim Çelebi yeniden makamından ayrıldı. Geçirdiği sinir rahatsızlığından dolayı hastaneye düştü. 12 Kasım 1925 yılında, uzun zamandır çektiği şeker hastalığından öldü. Cenâzesi Yenikapı Mevlevihânesi’ne götürüldü. Mevlevî şeyhlerinin iştirâkiyle, çok hazin bir törenle Nâfiz Paşa Kütüphanesi’ nin önüne defnedildi” (Şafak, 2008: 116-121).

Hüseyin Vassaf ise *Sefîne-i Evliyâ* isimli eserinde Abdülhalim Çelebi’nin son anlarından bahsederken vefat sebebinin tekkelerin kapanmasına bağlamıştır.

“Tekkelerin seddi, şeyblik ve mürîdliğin ilğâsı, Celâliyye Vakfı’nın mâliyyeye devri gibi mukarrerât, Abdülhalim Çelebi’yi me’yûs ederek muhtellü’ş-û’ür oldular. Sakal ve bıyıklarını, Sultân Divânî gibi tıraş ettiler. İstanbul’da sâkin buldukları otelin penceresinden kendilerini attılar. Hastahânedede vefât ettiler. Sene 1344/1925. İrtihâli bîninde, “Edriknî Yâ Muhammed, edriknî yâ Ali!” demişlerdir. Nâşını hastahânededen otomobil ile Yenikapı Mevlevihânesi’ne nakl eylediler. Orada techiz ve tekfin edilip, mahfelin dış tarafına ihzâr olunan kabre defn eylediler. (Rahmetullâhi aleyh), Nâzik, halûk, tab’-ı kibârâneye mâlik bir zât idi. Ba’zı mertebe, lâubalilikleri görmüş ise de Cenâb-ı Hak, inşâllâh sabrı yüzü suyu hürmetine afv buyurmuştur” (Vassaf, 2006: I/402).

Bir Fransız gazeteci olan Paul Gentizon (ö. 1955) da *Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu* isimli eserinde Abdülhalim Çelebi’nin vefatı hadisesini şöyle nakletmiştir:

“Mevlevîlerin başı Celaleddin-i Rumi’nin torunlarından olan, binlerce kişiyi yedi yüzyıl sema yaparken döndüren kutsal heyecanın son mirasçısı Konya’nın Büyük Çelebisi Mevlevî Halim’e gelince tekkelerin kapanması karşısında pek şaşırdı. Tıpkı başbaşın efkâr dağıtıcı zehrinin ani yıkımına dayanamayan afyonkeşler gibi o da kendini dönmenin neşesinden sonsuza kadar yoksun bırakan bir önlem karşısında ruhunun altüst olduğunu hissetti. Konya’yı terk etti. Birkaç gün sonra İstanbul’da görüldü. Belki son kez Cumhuriyetin modernleşme kararına uymaya çalışıyordu. Sakalını kestirdi. Giysisini değiştirdi, redingot giyindi. Bu kılıkta Beyoğlu’nda Emperyal Otel’in üst katında oturmakta olduğu odasına döndü. Bu sırada ne olup bittiğini bilmiyor ama olabilir ki kendini uydurmaya çalıştığı bu değişimi dayanılmaz buldu ya da birden sema yapma krizine kapılıp da otel odasını tekke sanıp kollarını açarak başı eğik dönmeye başladı. Belki de kendinden geçme hali içinde, neyin titrek sesi, kudümün ritmi ve Mesnevî dizelerinin sihri dıyar gibi oldu. Bir an kanatlarını çırpıp, uçarak gök kubbenin altında kaybolduğunu sandı. Ama gerçek şu ki; düştüğü görüldü. Yemek salonunda bulunan turistler koşular. Yıldızlar ülkesinden gelen Büyük Çelebi kanlar içinde can çekişiyordu” (Gentizon, 1994: 126-127).

Yenikapı Mevlevihânesinin son şeyhi Abdülbâkî Dede de Abdülhalim Çelebi’nin hazin vefatına bir şiir ile tarih düştürmüştür:

İbn-i Mevlânâ-yı Rûmî Hazret-i Abdülhalim
Saldı cümle bendegânın hüzn ü ye's ü firKate

Gül-bün-i ra'nâ-yı bâğ-ı Mevlvî'yken hayf kim
Uğradı âlemde hep bâd-ı semûm-ı mihnete

Yıkdı nahl-i nâzenin-i kâmetin tîr-i kazâ
Cümleten ahhâbını saldı zalâm-ı hasrete

Gûşe-gîr-i beyti'l-ahzân oldu ol şâh âkıbet
Bir nice âlâm ile düşdü diyâr-ı gurbete

Dergeh-i bâb-ı cedide hasta hâliyle gelüp
Rûh-ı pâkin eyledi teslîm-i Rabb-i rahmete

Tâir-i gül-şen-serâ-yı cennet oldu lâ-cerem
Cedd-i pâki rahm idüp aldı harîm-i kurbete

Çıkdı bir er söyledi târîhini Bâkî hemân
İbn-i Mevlânâ Halîm irdi şehiden vuslata

(ابن مولانا حلیم ایردی شهیداً وصلته) 1345-1=1344

El-fakîr el-hakîr muallim-i muhtâc-ı ta'lim

Bende-i bendegân-ı Mevlânâ Abdülbâkî (Vassaf, 2006: V/402)

2. İstanbul Mevlevihâneleri Son Şeyhleri

Yukarıda değinildiği üzere Mevlevîlik, Osmanlı devletinin pay-ı tahtı olan İstanbul'da ilk tekkesini Fatih Sultan Mehmed (1451-1481) zamanında Kalenderhâne Zâviyesi olarak dervişlere tahsis edilen mekânda açmıştır (Tanman, 1994: 178; Gölpınarlı, 1983: 336-337). Daha sonra 897/1491 senesinde II. Bâyezid dönemi devlet adamlarından İskender Paşa Galata Mevlevihânesi'ni (Kerametli, 1977: 18-19) 1006/1597 yılında, Yeniçeri Katibi Malkoç Mehmed Efendi Yenikapı Mevlevihânesi'ni (M. Ziya, 1329: 35) 1030/1621 yılında, Ohrili Hüseyin Paşa Beşiktaş Mevlevihânesi'ni (Zâkir Şükrü Efendi, 1981: V, 107; Ünver, 1978: 166) 1031/1622 senesinde, 1032/1623-1041/1631 tarihleri arasında Sırrı Abdî Dede Efendi Kasımpaşa Mevlevihânesi'ni (Yücel, 1979: 77-86) 1205/1790 senesinde de Halil Nûman Dede Üsküdâr Mevlevihânesini kurmuştur (Vassaf, 2006: V, 225; Tanrıkorur, 2004:29/469-470).

Bu Mevlevihânelere eski kaynaklarda Fatih Mevlevihânesi ismiyle geçen Âbid Çelebi (ö. 903/1497) Tekkesi'ni, (Tanman, 1988: I, 308) Evliyâ Çelebi'nin *Seyahatnâme*'sinde

Eyüb Mevlevihânesi olarak zikredilen Zâl Mahmud Paşa Türbesi civarında Sultan Mustafa'nın bidâyet-i culûsunda Yeniçeri Ocağı Başçavuşu Kara Mizah'ın inşa ettirdiği mevlvihâneyi (M. Ziya, 1928: II, 219) ve 1229/1814'te Dolapçı lakabıyla anılan ve Kasımpaşa Mevlevihânesi dervişlerinden olan Mehmed Dede (ö. 1240/1824)'nin Eyüp'te Gümüşsuyu civarında İdris Köşkü diye marûf mekanda kurduğu mevlvihâneyi de (Nasır Dede, II, 71; Gölpinarlı 1983: 339-340) ilave edersek 1925 yılına kadar geçen sürede İstanbul'da sekiz mevlvihâne faaliyet göstermiştir diyebiliriz.

İstanbul mevlvihâneleri Mevvelik tarihinde Konya Mevlâna Dergâhı'ndan sonra en etkili tekkeler olmuştur. Mevlvihâneler için kullanılan Edebiyat Fakültesi, Musiki Konservatuvarı ve Sanat Akademisi nitelemesi bu Mevlvihâneler için isabetli bir tabir olmuştur. Bu mevlvihânelerin tarihi boyunca irfanda, sanatta, musikide ve edebiyatta İtrî'den Şeyh Galib'e, Hammâmizâde İsmâil Dede Efendi'den Zekâî Dede'ye kadar çok önemli isimler yetişmiştir (Küçük, 2003: 107).

Tekkelerin kapatıldığı 1925 yılına gelindiğinde Galata Mevlvihâne'sinde Ahmet Celâleddin Dede (Baykara), Yenikapı Mevlvihânesinde Abdülbaki Dede (Baykara), Üsküdar Mevlvihânesinde Ahmet Remzi Dede (Akyürek), Bahariye Mevlvihânesinde Selman Dede (Tüzün)'ye vekaleten Bahaddin Dede, Kasımpaşa Mevlvihânesinde ise Seyfeddin Dede postnişin olarak görev yapıyordu.

a. Remzi Dede (Akyürek) (ö. 20 Kasım 1944)

Mutasavvıf, şair ve Üsküdar Mevlvihânesi'nin son postnişini Ahmet Remzi Dede ilmi, tasavvufî dirayeti, edebiyattaki yetkinliği ve özellikle de Mevlevî tarikatı içinde son dönemde üstlendiği misyonu ile dikkat çekmiş önemli bir isimdir.

Ahmet Remzi Dede, 1289/1872 yılında Kayseri Mevlvihânesi'nde doğmuştur. Babası elli yıl kadar Kayseri Mevlvihânesi'nde şeyhlik yapan Atâullah Efendi (ö. 1332/1913)'dir (Mazıoğlu, 1987: 1-2; Tezeren, 1983: 6-7; İnal, 1970: VIII, 1408; Haksever, 2002: 42-54).

Ahmed Remzi Dede, sıbyan mektebini ve Rüştiye'yi bitirdikten sonra babasından ve Kayseri'deki bazı âlimlerden özel dersler almış ve 1310/1894-95 senesinde İstanbul'a gelmiş ve Yenikapı Mevlvihânesi şeyhi Mehmed Celâleddin Dede'ye intisab etmiştir. İstanbul'da bir yıl kadar Divân-ı Muhâsebât'ta çalıştıktan sonra Kayseri'ye geri dönmüştür (Olgun, 1995: 29). II. Meşrutiyetin ilanından sonra Konya'ya gitmiş, Konya'da kaldığı bir yıllık süre zarfında çelebizâdelere *Mesnevî* dersleri vermiştir (Mazıoğlu, 1987: 3-4; Tezeren, 1983: 6-7; İnal, 1970: VIII, 1408).

A. Remzi Dede 1326/1909 senesinde vekâleten Kütahya Ergüniye Mevlvihânesi'ne şeyh tayin edilmiş, (KMMA, 49/15; Mazıoğlu, 1987: 4) yaklaşık dokuz ay burada vazife yaptıktan sonra Kastamonu Mevlvihânesi'ne asaleten şeyh olarak görevlendirilmiş, oradan da Halep Mevlvihânesi'ne şeyh olarak tayin edilmiştir (Mazıoğlu, 1987: 4; İnal, 1970: VIII, 1408).

Birinci Dünya Savaşı yıllarında Halep Mevlvihânesi'nde postnişin olan Ahmed Remzi Dede teşkil olunan Mevlevî Alayı'na katılmış, alayla beraber Şam'a gitmiş ve Mevlevî Alayında Ahlak ve Din Dersleri vermiştir (Vassaf, 2006: V, 277-278). Mevlevî

Taburu'ndaki üstün gayretleri sebebiyle de Harp Madalyası beratı ve nişanına layık görülmüştür (Mazıoğlu, 1987: 5). I. Dünya Savaşı sonrası Halep işgal edildiği için 1338/1919-1920 yılında İstanbul'a dönmek zorunda kalan A. Remzi Dede, aynı yıl Üsküdar Mevlevihânesi'ne şeyh tayin edilmiştir (el-Gazzî, 1991: II, 263; Vassaf, 2006: V, 278).

Hüseyn Vassâf'ın; "*gayet zeki, şen ve şâtir, meclis-ârâ, fevkalade kuvve-i hafızaya mâlik, ihâta-i külliye sahibî bir nadir-i hilkattir. Zârifâna ve nükte-perdâzâne latifeleri bezm-i sobbete revnâk verir, yazdığını bilir, okuduğunu anlar, urefâ-y kirâmdandır. Hakâyık-ı dakâyık-ı tasavvufiyyeyi hakıyla idrak etmiş meşâyih-ı Mevleviyyedendir. Gayet temiz giyinir, her yere gitmez, istitârî sever, rahîmül-kalb, vefâkâr, edîb, halûk bir zât-ı âli-kadrdir.*" diye övdüğü A. Remzi Dede, Üsküdar Mevlevihânesi şeyhliği sırasında Meclis-i Meşâyih azalığında bulunduğu gibi, Medresetül-İrşad'da da tasavvuf müderrisliği yapmıştır.

2 Eylül 1925'te tekkelerin kapatılması kanununun yürürlüğe girmesiyle birlikte tekkesi kapanan A. Remzi Dede, Üsküdar Selim Ağa Kütüphanesi baş memurluğuna tayin edilmiş, burada da yoğun bir gayret içinde olmuş, kütüphanedeki kitapları tanzim ve tasnif etmiş, ilgisini çeken bazı Arapça ve Farsça eserleri tercüme etmiş, Bursalı Mehmet Tahir'in *Osmanlı Müellifleri* isimli eserine ve *Mevzuât-ı Ulûm*'a bir fihrist yapmış, kütüphaneye koymuştur (Vassaf, 2006: V, 282). Bu görevi esnasında da halkı irşad elden bırakmamış ve Üsküdar Mihrimah Sultan Camii'nde Cuma hutbelerini okumuştur.

A. Remzi Dede, on yıla yakın vazife yaptığı Üsküdar Selim Ağa Kütüphanesi'ni ilim, irfan ve kültür merkezi haline getirmiş, yaşlılığı sebebiyle Şubat 1937 tarihinde buradan ayrılmış, Ankara'ya kızının yanına gitmiştir. Ankara'da da Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in ricası üzerine Ankara Eski Eserler Kütüphanesi'nde müşavirlik görevinde bulunmuştur (Mazıoğlu, 1987: 6-7). Ankara'da bulunduğu yıllarda üst üste geçirdiği zatürreeden hayli yorgun düşen A. Remzi Dede vefatına yakın Kayseri'ye gitmiş ve 20 Kasım 1944 tarihinde vefat etmiş, (Mazıoğlu, 1987: 7; Haksever, 2002: 7) baba ve dedelerinin metfûn olduğu Seyyid Burhaneddin Türbesi mezarlığına defnedilmiştir (Ünver, 1964: 38).

İyi derecede Farsça ve Arapça bilen A. Remzi Dede, hayatı boyunca birçok eser vermiş bir müellif olmakla beraber, (Mazıoğlu, 1987: 7-11; Haksever, 2002: 92-98) divan edebiyatının nazım şekillerinin ve türlerinin tamamını kullanan ve halk edebiyatında da şairler yazan kuvvetli bir şairdir (İnal, 1970: VIII, 1408-1410; Mazıoğlu, 1987: 1-11).

b. Abdülbaki Dede (Baykara) (ö. 1935)

Abdülbâki Dede, 15 Ramazan 1300/20 Temmuz 1883'te Yenikapı Mevlevihânesi'nde dünyaya gelmiştir. Babası Mehmed Celaleddin Dede ve etrafındaki alimlerden ders alarak yetişmiş, babasından Mesnevi okumuş, mesnevihanlık icazetini de Şeyh Elif Efendi'den almıştır (Vassaf, 2006: I, 251). Yenikapı Mevlevihânesi şeyhi Mehmed Celâleddin Dede 30 Rebî'ulâhîr 1326/17 Mayıs 1908 Cumartesi akşamı vefat edince yerine oğlu Abdülbaki Dede posta tayin edilmiştir (Zâkir Şükrü Efendi, 1981: V, 26-28; M. Ziya, 1329: 242-248; İnal, 1970: II, 940).

Abdülbâki Dede'nin Yenikapı Mevlevihânesi'ndeki postnişinliği babası Mehmed Celaleddin Dede'nin rahatsızlığı sebebiyle vekaleten olmak üzere 1320/1903'e kadar

uzanır (M. Ziya, 1329: 266-267; Erdoğan, 2003: 54-55). Asaleten posta tayin edildiğinde meşihatnamesi dergâhta geniş bir davetli grubunun huzurunda kendisine tevdi edilmiştir (M. Ziya, 1329: 266; Ahmet Remzi, 1329: 38-39).

Onun zamanında Yenikapı Mevlevihânesi, Mevlevîliğin İstanbul'daki en önemli kurumlarından biri olması yanında, savaş yıllarında da ihtiyaca binaen Balkan ve Çanakkale savaşlarında hastane olarak kullanılmıştır (Işın & Tanman, VII, 480). Abdülbâki Dede de I. Dünya savaşı yıllarında orduya moral için teşkil olunan Mücahidin-i Mevlevîyye Alayı'na binbaşı rütbesiyle katılmıştır (Ergun, 1936: II, 729; İz, 1975: 62).

Yenikapı Mevlevihânesi'nin dîni hükümlerine bağlılığı sebebiyle Nakşî-Halidî tekkesi gibi vasıflandırıldığı bir ortamda yetişmiş olan Abdülbâki Dede hayatında da aynı hassasiyeti tatbik etmiştir (M. Ziya, 1329: 196; Erdoğan, 2003: 106). Diğer yönden de musikiadaki mahareti ile babası Celaleddin Dede gibi bazı manzumeleri bestelenmiştir (Ergun, 1943: 688-689).

1925 yılına kadar Yenikapı Mevlevihânesinde posnişin olan Abdülbâki Dede, tekkelerin kapatılması ile buradaki görevi sona ermiş ama diğer Mevlevî tekkelerde olduğu gibi kayd-ı hayat şartıyla tekkenin harem dairesinde ikamet devam etmiştir. Dergâhın şeyh dairesi mektebe çevrilmiş, semâhâne ve türbe mühürlenmiştir. Dergâhın bütün gelirleri de elinden alındığı için Abdülbâki Dede geçim sıkıntısı çekmiştir. Geçim sıkıntısını izale için çeşitli yollar arayan Abdülbaki Dede, bir süre Kütüphaneler Tasnif Komisyonu üyeliğinde bulunmuş, İstanbul Türk Ocağı Müdürlüğü, Halk Fırkası'nda memurluk ve Edebiyat Fakültesi Farsça hocalığı görevleri yapmıştır. Darülfünun üniversite olunca görevine son verilmiş, son olarak Makriköy Bezezyan İdadisi (Bakırköy Ermeni Lisesi) Edebiyat öğretmenliği yapmıştır (Vassaf, 2006: V/253; Haksever, 2005: 395-396).

Bu yıllardaki hissiyatını bir şiirle dile getiren Abdülbâki Dede'nin "Oldum" redifli şiirinde ifade ettikleri o yıllarda aynı akıbeti paylaşan Mevlevî şeylerinin hissiyatı olarak mütala edilebilir. Bir rivayete göre bu şiir Mustafa Kemal Paşa'ya da okunmuş ve o da gülüp geçmiştir:

Unuttum ebcedi bilmem Latince harf ile yazmak

Bugün bâzîçe-i nâçiz-i etfâl-i cihân oldum

Abâ bonjur silindir şapka oldu sikke-i monlâ

Bu uydurma kıyafetlerle rûsvây-ı cihân oldum (Erdoğan, 2003: 297-298, 159).

Abdülbaki Dede tekkelerin kapanmasına rıza göstermemiş, gerçekleştirilen inkılaplara da mesafeli durmuş, hatta bazı eliştiriler ortaya koymuştur. Abdülbaki Dede şapka inkılabını hemen benimseyip başına foter koyan Veled Çelebi'nin bu tutumunu latife ile karışık şöyle eleştirmiştir:

Başında şapka silindir elinde eldiveni

Aman bakın ne kadar yosmadır Veled Çelebi

Gören şu şekl ü kıyafetle zât-ı pâkini der

Latin hurûfu ile sanki basma bir Halebi (Erdoğan, 2003: 332).

Abdülbâki Dede (Baykara) Bakırköy Ermeni Lisesi'nde Edebiyat öğretmenliğine başladıktan kısa bir süre sonra 28 Şubat 1935 Perşembe günü 52 yaşında yaşında vefat etmiş, (Ergun, 1936: II, 728) ertesi günü cenazesi Yenikapı Mevlevihânesine götürülmüş, cumartesi günü de Merkez Efendi Camii'nde öğle vakti kılınan cenaze namazı ile Yenikapı Mevlevihânesi'nin bitişiğinde bulunan Hamuşân Mezarlığı'na defnedilmiştir. Böylece tekkeler kapatıldığında 42 yaşında olan ve ömrünün geri kalan kısmını çeşitli sıkıntı ve zorluklara göğüs germekle geçiren ama irsi olan astım rahatsızlığı ve geçim darlığı meşakkati sebepleriyle bunalan Abdülbaki Dede'nin bir şiirinde söylediği "*Alsa harîm-i izzete bâri Hüddâ benî*" duası kabul olmuştur (Vassaf, 2006: V/253; Erdoğan, 2003: 70-75).

*Nây-ı Mevlânâ gibi zâr u nizâr oldum yine
Derd ü firakatle mücessem âh u zâr oldum yine*

*Cüst -u- cû-yı mibr-i rûy-ı yâr idüp seb-tâ-seher
Mâh-veş ben sâyir-i burc u medâr oldum yine*

*Göl göl itdim sînemi zahm-ı firâk-ı yârdan
Vakt-i sermâda acâyib nev-bahâr oldum yine*

*Hecr-i şemsül-aşkla mânend-i Mevlânâ-yı Rûm
Devr idüp gerdûna döndüm bi-karâr oldum yine*

*Gül-şen-i ümmid şimdi gerçi bir virânedir
Ben o gül-şende hezâr-ı nağme-kâr oldum yine*

*İstemezdim söylemek sûz u güddâz-ı aşkıma
Âh bilmem ki neden bi-ihtiyâr oldum yine*

*Nerde tâc-ı devletin Bâki didim âyînede
Kendimi kendim görünce şerm-sâr oldum yine*

Mevlî bendesi Abdülbâki (Vassâf, 2006: V/253-254).

c. Ahmet Celaleddin Dede (Baykara) (ö. 5 Ekim 1946)

Ahmet Celaleddin (Baykara) Dede, 1910'da Mehmed Atâullah Dede'nin vefatıyla yerine Galata Mevlevihânesi postuna geçmiştir. (Vassaf, 2006: V, 271-272) Üsküdar Mevlevihânesinde şeyh iken 1908 yılında vekâleten, 1910 yılında da Galata Mevlevihânesine asaleten tayin edilmesi ile birlikte Ahmed Celaleddin Dede, Cuma günlerini Galata Mevlevihânesinde, diğer günlerini ise Üsküdar'da Mevlevihânesi'nde hizmette bulunmuştur. Onun zamanında Galata'da Mevlevihânesi İstanbul'a tahsil için gelmiş çelebiler başta olmak üzere pek çok musîki üstâdı için bir merkez halini almıştır (Uzluk, 1989: 298).

Arapça, Farsça ve Türkçe'ye tam manasıyla vâkıf olan Ahmed Celaleddin Dede, bu üç dilde de şiirler tertip etmiş fakat şiirleri bir araya toplanamamıştır (Ergun, 1936: I, 274). *Sefîne-i Evliyâ*'da Hüseyin Vassâf bu özelliklerine de işaretlerle şunları nakletmektedir:

"Elsine-i selâsede inşâd-ı nazma kâdir bir şâir-i mâhirdir. Kavâid-i Arabîyyeye vukûf-ı tâmmı vardır. Hâfızasında birçok ebâdis ve âsâr ve al'el-husûs Mevlevî güftârı olup, meclis-i sobbetlerinde icâb-ı hâle göre bahsetmek mu'tâdlarıdır. Ricâl-i Mevlevîyye menâkıbına ve terâcim-i ahvâline hakkıyla vâkıf bir zâttır" (Vassâf, 2006: V/271).

Tekke ve zâviyelerin kapatılmasının ardından Üsküdar'daki evine çekilen Ahmed Celaleddin Dede, bütün Mevlevîlerin hissiyatını dile getircesine;

*"Âsumândır kubbesi hep abterân âvizesi
En ziyâ-bahşâ kanâdili güneşle mâhtır
Seddolunmakla tekâyâ kaldırılmaz zikir-i Hakk
Cümle mevcûdât zâkir kâinât dergâhtır."*

dörtlüğünü söylemiştir (Şehsuvaroğlu, 1974: 83) şiiriyle ifade etmiştir.

Yine Hüseyin Vassâf; Ahmed Celâleddin Dede ile ilgili *Sefîne-i Evliyâ*'da Üsküdar Mevlevihânesi son şeyhi Ahmed Remzi Dede'den de naklen şu satırları kaydetmiştir: *"Peder-i büzürkvâriyelerinin meşihati Mısır Hângâhı'na tahvil eylediğinden, ulemâ-yı Kâhire'den tahsil-i kemâlât-ı ilmiye vü mânevîyye etmiş, mahfûzât-ı kesir, malûmât-ı veftir, al'el-husûs menâkıb-ı ricâl-i Mevlevîyye'ye bi-hakkın vâkıf, edebiyât-ı Arabîyye vü Fârisîyye'de yed-i tülâ sahibî, mecmâ'-ı maârif-i tasavvufta yektâ, elsine-i selâsede şi'r ü inşâsı bi-hemtâ, fâzul-i mütebahhir bir merd-i dânadır. 1328 (1910)'de Üsküdar Zâviyesi'nden Galata Âsitânesine terfî' ve i'lâ buyurulup, el-yevm o hânkâh-ı âlide câ-nişin, şârih-i Mesnevî, çeşme-sâz-ı feyz-i Mevlevî bir şeyh-i celîlül-kadrimizdir"* (Vassâf, 2006: VI/274).

Ahmed Celâleddin Dede'yi yakından tanıyanlar onun ilmi faziletlerle muttasıf, güzel bir ahlâka sahip, ağır tabiatlı, vakûr ve temkini ile bilinen kemâl sahibi bir kimse olduğunu nakletmişlerdir (İnal, 1970: I, 329).

Ahmed Celaleddin Dede, *Mesnevî-i Şerif*'in inceliklerine hakkıyla vâkıftır. Bu hususta yine Hüseyin Vassâf; *"Ahmed Celâleddin Dede Efendi ağır tabiatlı, sâhib-i vakâr bir şeyh-i kerâmet-âsârdır. Mesnevî-i şerîfi hakâyıkıyla ve dakâyıkıyla tedrise mukteditir. Üsküdar'daki mevlevihâne civârındaki hânelerinde beytütet ederler. Zamânımızda mâ-bihî'l-ifihâr hükemâ ve urefâ-yı meşâyıbdandır. Şöhretten müctenib ve inzivâya râğıbdır. Uzuna karîb boylu, kumraldan beyâza dönmüş kısa sakallı, melihu'l-vech bir zât olup, sikke-i şerîfeyi kaşlarının üstüne kadar indirmek mu'tâdlarıdır."* demektedir (Vassaf, 2006: V, 274).

Veled Çelebi İzbudak, Feridun Nafiz Uzluk, Şehâbettin Uzluk, Necmeddin Okyay gibi sanat ve ilim erbâbı onun meclisinden hiç ayrılmamıştır. Ahmed Celaleddin Dede'nin dönemin Mevlevî şeyhlerinden Bahariye Mevlevihânesi postnişini Hüseyin Fahreddin Dede ve Yenikapı Mevlevihânesi postnişini Mehmed Celâleddin Dede,

Abdülbâki Dede ile sıkı bir münasebet içinde olduğu nakledilir. Mevlevîlerle birlikte diğer meşâyih ile de irtibatı ve muhabbeti bilinmektedir. Özellikle son dönem Hamzavî-Melamî büyüklerinden Abdülkâdir-i Belhî'ye muhabbeti nakledilmektedir (Özemre, 1997: 79).

Ahmed Celâleddin Dede vefâtına kadar, bir irfan yuvası haline gelen evinde sohbet meclisleri tertib etmiş, ilmî-edeбі eserleri okumak ve okutmakla meşğul olmuştur. 5 Ekim 1946 tarihinde vefât etmiştir. Kabri Üsküdar Karacaahmet Kabristanı'nda Miskinler Tekkesi'nin arkasındadır (Şafak & Öz, 2007: 159).

d. Seyyid Mehmed Seyfeddin Dede (ö. ?)

İstanbul'da kurulan Mevlevî dergâhları arasında kuruluş tarihi bakımından dördüncü sırayı alan Kasımpaşa Mevlevihânesi, XVII. yüzyılın ikinci çeyreğinde Sırrî Abdî Dede Efendi (ö. 1041/1631) tarafından inşa ettirilmiştir. (Nev'izâde Atâi, 1268: 765; Sahih Ahmed Dede, 161) Daha sora sırayla Dergâhta Abdî Dede'nin halefi İbrahim Dede (ö.1048/1638), Kasım Dede (ö. 1051/1641), Abdî Dede'nin oğlu Seyyid Halil Dede (ö. 1088/1677), Seyyid Halil Dede'nin oğlu Seyyid Mehmed Dede (ö. 1130/1717), Seyyid Mehmed Dede'nin oğlu Seyyid Halil Sâlik Dede (ö. 1135/1722), Şeyh Safî Mûsâ Dede (ö.1157/1744), Mûsâ Dede oğlu Mehmed Şemseddin Dede (ö.1174/1760), Neyzenbaşı Arabzâde Ali Dede (ö.1181/1767), Midillili Hekim Ali Dede (ö.1190/1776), Mehmed Sadık Dede (ö.1192/1778), Mûsâ Dede (ö.1212/1797'den sonra), Semahat Ömer Dede (ö. 1214/1799), Mûsâ Dede (tekrar), Mevlânâzâde Şeyh Mehmed Dede Efendi (1211/1796), Semâhat Ömer Dede (tekrar), Molla Dede (ö.1211/1796'dan sonra), Seyyid Ali Dede (ö. 1243/1827), Mehmed Şemseddin Dede (ö. 1268/1852) ve Seyyid Ali Rızâ Dede (ö. 1325/1907) (Küçük, 2003: 162-175), oğlu Mehmed Şemseddin Dede ve son şeyh olarak Seyyid Mehmed Seyfeddin Dede postnişin olmuşlardır. Kasımpaşa Mevlevihânesi kapatıldığında post makamında Mehmed Seyfeddin Dede bulunuyordu. Halk arasındaki yaygın inanışa göre konuşma ve yürüme çağına geldiği halde konuşamayan, yürüyemeyen çocukların Seyfeddin Dede'nin tespihinden geçtikten sonra şifa bulduğuna inanılmıştır. Seyfeddin Dede'nin postu ile beş yüzlük tesbihi uzun süre orada kalmış ve sonra kaybolmuştur (Yücel, 2015: 214).

Hüseyin Vassaf Sefine-i Evliyâ'da "*Şeyh Ali Efendi sinin-i medide icrâ-yı meşihat eyledi. Âhir-i vaktinde makâm-ı hayrete düşüp, istiğrâkta kalmıştır.*" Kaydını düştükten sonra "*Seyfeddin Dede Efendi mûmâileyhin mahdûmudur. Elyevm post-nişindir.*" diye nakletmiştir (Vassaf, 2006: V/299).

e. Muhammed Bahaeddin Dede (ö. 1937)

Beşiktaş (Daha sonra Bahariyeye taşınınca Bahariye Mevlevihânesi) Mevlevihânesinin kurucusu Ohrili Hüseyin Paşa (ö. Mayıs 1622)'dir. Beşiktaş Mevlevihânesinin ilk Şeyhi Ağazâde Mehmed Hakikî Dede (1063/1652)'dir (Şeyhi Mehmed Efendi, 1989: III, 550; Zâkir Şükrü Efendi, 1981: V, 107; Ali Enveri, 1309: 8-9; Vassaf, 2006: II, 26-37, V, 177). Ağazade Mehmed Dede'den sonra XIX. yüzyıla gelinceye kadar dokuz postnişin Beşiktaş Mevlevihânesi meşihatinde bulunmuştur. Bunlar sırasıyla; Şeyh Süleyman

Dede (ö. 1065/1654), Hasan Dede (ö. 1071/1660), Nâci Ahmed Dede (ö.1122/1710), Çengî Yusuf Dede (ö.1080/1669), Eyyûbî Mehmed Memiş Dede (ö. 1136/1723) Memiş Dede oğlu Ahmed Dede (ö. 1177/1763) Memiş Dede oğlu Mehmed Sâdık Dede (ö. 1178/1764), Abdülhad Dede (ö. 1180/1766), ve Trabluslu Ahmed Dede (ö. 1185/1771), Yusuf Zühdi Dede (ö. 1232/1816), Mahmud Dede (ö. 1234/1818), Mehmed Kadri Dede (ö. 1267/1851), Mehmed Saîd Dede (ö. 1270/1853), Hasan Nazîf Dede (ö. 1278/1861) ve Hüseyin Fahreddin Dede (ö. 1911)'dir (Küçük, 2003: 136-162).

Bahariye Mevlevihânesi postnişini (Küçük) Hasan Nazîf Dede Efendi (1879-1916) çocuksuz olarak vefat edince mevlevihânenin şeyhliği Selman Tüzün'e kalmıştır. Selman Tüzün, Hasan Nazîf Dede'nin kız kardeşinin oğludur. Selman Tüzün'ün de yaşı küçük olduğu için ona önce Afyon Çelebilerinden Ahmed Dede vekalet etmiş, Ahmed Dede'den sonra da Konya Çelebilik makamı, Bahariye Mevlevihânesi'ne vekâleleten (1917'den sonra) Bilecik Mevlevihânesi şeyhi Bahaeddin Dede'yi şeyh tayin etmiştir. Bu tayinle Bahaeddin Dede, Bilecik Mevlevihânesi'ndeki şeyhlik görevinin yanı sıra Bahariye Mevlevihânesi'nin postnişinliğine de vekâlet etmiştir (Adaloğlu & Arslan, 2013: 311).

Bahaeddin Dede, Selman Tüzün'ün büyük dedesi (Büyük) Hasan Nazîf Dede (ö. 1278/1861)'nin kardeşi Arif Efendi'nin oğlu olan Şeyh Ahmed Dede'nin mahdumdur (Müntehabat-ı Fahrî, 2010: 34). Yani Yunanistan/Yenişehir-i Fenar Mevlevihânesi'nin kurucusu ve Beşiktaş Mevlevihânesi şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede'nin babası (Büyük) Hasan Nazîf Dede, Bilecik Mevlevihânesi'nin kurucusu olan Bahaeddin Dede'nin babasının amcasıdır.

Bahaeddin Dede'nin hayatı hakkında fazla bilgiye sahip değiliz. 1278/1862 yılında muhtemelen Yenişehir'in (bugünkü Yunanistan-Larissa) Oğanlı Köyü'nde doğmuştur. Babası Şeyh Ahmed Dede, dedesi Arif Efendi, büyük dedesi Yenişehir-i Fenar Mevlevihânesi şeyhi Hasan Nazîf Dede'nin de babası olan Yenişehir müftüsü, muhaddis Halil Efendi'dir (Müntehabat-ı Fahrî, 2010: 308; Adaloğlu & Arslan, 2013: 310).

Bahaeddin Dede Bilecik Mevlevihânesi şeyhi iken 1914 yılında yapılan Kanal Harekatı'na katılan Mücâhidin-i Mevleviyye Alayı'na iki dervişle birlikte katılmış ve hareket sonunda tekkesine geri dönmüştür (Köstüklü, 2002: 213-216). Döndükten birkaç yıl sonra 1917 yılında Bilecik Mevlevihânesi yanmış bunun üzerine Bahaeddin Dede de İstanbul Bahariye Mevlevihânesi'ne gitmiştir. 1925'te tekke ve zâviyelerin kapatılmasına kadar orada şeyhlik yapmıştır. Tekkeler kapatıldıktan sonra bütün tekkelerde olduğu gibi vefat edinceye kadar kalmasına izin verilen Bahariye Mevlevihânesi'nin harem kısmı yandığı için, Bahaeddin Dede ailesiyle birlikte tekkenin selamlığında yaşamaya devam etmiştir (Müntehabat-ı Fahrî, 2010: 19). Bir müddet Mevlevihâne'den arta kalan yarı harap selâmlıkta oturduktan sonra eşi Şeref Hanımla beraber Eyüb'de Yüsuf Muhlis Paşa Caddesi Zemzem Sokağı'ndaki bir eve taşınmıştır. Burada 1937 yılında vefat etmiştir. Mûsikîşinas ve kültürlü biri olan eşi Şeref Hanım ise daha uzun süre bu evde yaşamış ve vefat etmiştir (Gölpınarlı, 1983: 238; Tunalı, 2005: 566; Adaloğlu & Arslan, 2013: 312).

3. Anadolu Mevlevihâneleri Şeyhleri

1925 yılında tekkelerin kapanmasıyla birlikte Anadolu'daki mevlevihânelerin tamamının akıbeti aynı olmuştur. Mevlevihânenin kapısına kilit vurulmuş, vakıfları el konulmuş Mevlevî şeyhlerine de vefat edinceye kadar tekkenin meşrutasında kalmalarına müsaade olunmuştur. Hayat devam etmekte olduğu için de Mevlevî şeyhlerinin ailelerini geçindirme yükümlülükleri sebebiyle her biri bu zorluğa çözüm arayışa girmiştir. Fakat tekkeler kapandıktan sonra Mevlevî şeyhlerinin neler yaptıklarına dair maalesef malumât çok azdır. Bazı yapılan özel çalışmaların dışında tekkeler kapandıktan sonra Mevlevî şeyhleri ile ilgili çok az malumât bize ulaşmıştır. A. Süheyl Ünver'in "Osmanlı İmparatorluğu Mevlevihâneleri ve Son Şeyhleri" isimli makalesi buna bir örnektir. Daha sonra yapılan mevlevihânelere dair müstakil veya genel çalışmalarda da "tekkeler kapatılınca mevlevihânelerin son şeyhlerine ne oldu?" sorusu genellikle cevapsız kalmıştır.

Biz de burada ulaşabildiğimiz kadarıyla Anadolu'daki mevlevihânelerin son şeyhlerinin tekkeler kapatıldıktan sonraki durumları hakkında bilgiler aktarmaya çalışacağız. İstisna olarak Niğde Mevlevihânesi son şeyhi Hüsameddin Dede ile ilgili geniş malumatı da, diğer mevlevihânelerin son şeyhlerinin tekkeler kapatıldıktan sonraki benzer hayat hikayelerine bir örnek teşkil edeceği düşüncesiyle takdim edeceğiz.

Süheyl Ünver listesini harf sırasına göre hazırlamış ve ilk olarak Ankara Mevlevihânesi son şeyhi Mustafa Nuri Dede'ye yer vermiş ve "vefatı 7 veya 12 Mart 1941 veya 1946'dır. İstanbul'da ölmüştür. Eyüp Sultan civarında medfundur" demiştir. Daha sonra Bursa Mevlevihânesi son şeyhi Mehmet Şemseddin Dede ile ilgili 10 Ağustos 1931 yılında vefat ettiği ve Bursa'da medfun olduğu bilgisini vermiştir. Çankırı Mevlevihânesi son şeyhi Hasib Dede 19 Temmuz 1927'de vefat etmiş, Çankırı Mevlevihânesine defnedilmiştir. Çorum Mevlevihânesi son şeyhi Hüsameddin Dede 10 Nisan 1955 yılında vefat etmiştir (Ünver, 1964: 32). Mevlevî Taburu'nda da ismi bulunan Muhammed Hüsameddin Dede (ö. 1955) İzzet Dede'den sonra görev yapmıştır (Veled Çelebi, ty: 823; Ünver, 1964: 32). Tekkelerin kapatılmasından sonra dergâhın semahanesini ve türbe kısmını başka bir şahsa satmıştır (Tanrıkorur, 1993: 73-75).

Edirne'de Mevlevihânesi'nin son şeyhi Selahaddin Dededir. Salahaddin Dede 1288/1871 yılında doğmuştur. Otuz üç sene şeyhlik yapmış ve 65 yaşında vefat etmiş ve Edirne Muradiye kabristanına defnedilmiştir. Salahaddin Dede Edirne Mevlevihânesi kapatıldıktan sonra Edirne Belediye Gureba Hastanesi Müdürlüğü görevini yürütmüş ve 27 Ağustos 1937 tarihinde dar-ı bekaya irtihal etmiştir (Ünver, 1964: 33; Şimşek, 2006: 745). Gelibolu Mevlevihânesi'nin son şeyhi Burhaneddin Dede de 10 Ağustos 1954 tarihinde vefat etmiştir. İstanbul Ortaköy'de metfundur (Ünver, 1964: 34).

Karaman Mevlevihânesi'nin son postnişini olan Sa'deddin Çelebi 1338/1916 yılında bu makama gelmiş, tekkelerin kapanmasından sonra Ankara'ya gitmiş ve burada vefat etmiştir (KMMA, 98/24; Ünver, 1964: 35; Gülcan, 1975: 34).

Amasya Mevlevihânesi'nde Ahmed Dede'nin 1287/1870 tarihinde vefatıyla yerine 1285/1868 doğumlu henüz iki yaşında olan oğlu Seyyid Mehmed Cemaleddin vekaleten dergâh postuna tayin edilmiştir. Mehmed Celaleddin Dede 1299/1882 tarihine kadar

vekaleten yürüttüğü dergâh şeyhliğine 1299/1882 tarihinde asaleten tayin edilmiş, 1306/1888 tarihlerinde de meşihatnâmesi yenilenmiştir (KMMA, 55/25). Celâleddin ve Sadreddin isminde iki oğlu bulunan Mehmed Celâleddin Dede (KMMA, 55/27; 1300/1883 Konya Salnamesi: 208; 1313/1898 Konya Salnamesi: 315) tekkeler kapatılıncaya kadar Amasya Mevlevihânesinde postnişin olarak görev yapmıştır (Veled Çelebi, ty: 823; Ünver, 1964: 31).

Tokat Mevlevihânesi'nde de son postnişin Mehmed Hâdi Dede'dir. Mehmed Hâdi Dede, Konya'ya gönderdiği kendisi ile ilgili malumatta, 1288/1871 yılında doğduğunu ve 1292/1875 senesinde babasının vefatı üzerine Tokat Mevlevihânesi meşihatine tayin olduğunu belirtmektedir ki, bu bilgi de bir yanlışlık yoksa Mehmed Hâdi Dede (1871-1941), dört yaşında iken Mevlevî postuna tayin edilmiştir. (KMMA: 68/37; Ünver, 1964: 37; 1300/1883 Konya Salnâmesi: 208; 1313/1895 Konya Salnâmesi: 315). Yaşı küçük olduğu için şeyhlik beratını almak üzere annesiyle İstanbul'a giderken yolları üstündeki şehirlerde bulunan mevlevihânelerde kalmışlardır (Okay Atılğan, 2010: 57). Posta geçtiği tarihten tekkeler kapatılıncaya kadar geçen süre içinde Tokat mevlihânesinde vazife yapan Mehmed Hadi Dede (Veled Çelebi, ty: 823; Ünver, 1964: 37) kendisine tabi elliye yakın Mevlevî ile Mevlevî Alayı'na katılmıştır (Cinlioğlu, 1951: IV, 61-62). Soyadı kanunu çıkınca Ergin soyadını almış, kendisine Bey Sokağının girişinde 3000 metrekairelik bir yer vakfedilmiştir (Okay Atılğan, 2010: 57).

Mehmet Hâdi Dedenin küçük yaşlarda posta geçmesi sebebiyle 1940'lı yıllara kadar hayata olduğu, Tekke ve zâviyelerin kapanmasından sonra da mevlevihânedeki Cuma akşamları tek başına sema yapdığı mahalle sakinleri tarafından anlatılmaktadır (Anaç, 2017: 192).

Antep Mevlevihânesinin son şeyhi de Mehmed Münib Dede oğlu İsmail Hakkı Dede'nin 1918 yılında vefatıyla yerine geçen oğlu Mustafa Dede (1918-1925)'dir. Mustafa Dede, posta geçmeden önce 1910-1918 yılları arasında Gaziantep Belediye Başkanlığı, Cumhuriyetten sonra da Cumhuriyet Halk Partisi İl Başkanlığı yapmıştır (Tanrıkorur, 1996: 476).

A. Süheyl Ünver, Urfa Mevlevî şeyhlerinden Hüseyin Hüsameddin Efendi'nin Mevlevî taburuna iştirak ettiğini belirtmekte ve vefat tarihi olarak 13 veya 16 Nisan 1918 yılını göstermektedir (Ünver, 1964: 38). Yerine geçen kardeşi Hasan Dede ise, Dergâhlar kapanıncaya kadar Urfa Mevlevihânesi'nde vazife yapmış ve 1956 yılında vefat etmiştir (Kürkçüoğlu, 1996: 305).

Anadolu Mevlevihânelerinde son şeyh olarak vazife yapan zevata ait bilgiler bunlardan ibarettir. Bunlar içerisinde tekkeler kapatıldıktan sonraki hayatına dair geniş bilgiye sahip olduğumuz Niğde Mevlevihânesi son şeyhi Hüsameddin Dededir.

Kuruluş itibarıyla erken dönem Mevlevî tekkelerinden biri olan ve Ulu Ârif Çelebi (ö. 710/1310) zamanında tesis edilen Niğde Mevlevihânesi (Ahmed Eflâki, II, 313-314, 337-339; Gölpınarlı, 1983: 333) hakkında 1205/1790 tarihine kadar geçen yaklaşık 400 sene zarfında bilgi bulunmamaktadır. 1205/1790 yılından sonra faaliye geçen tekkenin XX. yüzyılın başına gelindiğinde babası Mehmet Nûri Dede'nin 11 Saferü'l-

cedid 1327/4 Mart 1909 tarihinde vefatıyla Hüsâmeddin Dede (ö. 1954) posta tayin edilmiştir (KMMA: 68/9). Tekkelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar postnişinlik vazifesini devam ettiren Hüsameddin Dede, Anadolu'daki her Mevlevî şeyhi gibi Mevlevîliği temsil ve vatana millete faydalı olma gayreti içinde olmuştur.

Tekke ve zâviyelerin kapatılmasıyla ilgili kanun çıkınca mevlevihânenin kapısına kilit vurulmuş ve tekkenin faaliyetlerini yasaklamışlar. 1925 yılında bir gün tekkeye iki adam gelir ve tekkelerin kapatılacağını, içinde bulunan halı kilim gibi ne varsa boşaltılmasını isterler. Hüsâmeddin Dede kızar ve *"tekkede olan hiçbir şey benim değildir. Ben hiçbirini alamam"* der. Ertesi gün tekkeyi mühürlemeye jandarma ve polis geldiğinde Hüsâmeddin Dede belki de o anı görmemek için ortadan kaybolmuştur. Tekkeyi mühürleyenler, Hüsâmeddin Dede'nin hanımına mühürlü tekkeyi teslim etmek isterlerse de hanımı bunu kabul etmez. Tekkenin kapatılmasına Hüsâmeddin Dede kadar halk da çok üzülmiştir. Şeyhin çocukları o günleri *"Günlerce evimiz Niğdelilerle doldu taşı"* diye nakletmektedir.

Bu duruma çok üzülen Hüsâmeddin Dede, yine de tekkeyi bırakmak istememiş ve her gece tekkedeki kandilleri uyandırmış, ibrikleri doldurmuş, çocuklarına tekkenin etrafını temizletmiştir. Bir hafta sonra, bir gün rüyasında Kemâl Ümmî'yi görmüş ve Kemâl Ümmî ona *"Biz Konya'ya, Hz. Mevlânâ'ya gidiyoruz. Artık senin burada vazifen kalmadı"* demiş. Bu rüyaya çok üzülen Hüsâmeddin Dede, o günden sonra kandilleri uyandırmaktan vazgeçmiştir.

Tekkeler kapatılıp bütün varidatı Vakıflar'a devredildiğinde Hüsâmeddin Dede'nin Mustafa Kemal Paşa ile tanışıklığını bilen yakınlarının "Paşa'ya yazıver" ısrarlarına rağmen durumu yazmamıştır. Yıllar süren mahkemeler neticesinde mevlevihânenin yeri ve vâridatı kendilerine verilmiştir.

Tekke kapatıldıktan sonra bir süre sonra 41. Tümen Niğde'ye gelmiş, askerinin istihdam mekanı olarak Niğde'deki Kığılı Cami, Paşa Cami ve Sungur Bey Cami gibi birçok cami ile beraber Niğde Mevlevihânesi de kullanılmış ve tekkeye makineli tüfek bölüğü yerleştirilmiştir.

Tekkenin kapatılmasıyla birlikte, meşihati de elinden alınan Hüsâmeddin Dede Aksaray Maârif Müdürlüğü'ne memur olarak tayin edilmiş fakat görevi tenzil-i rütbe olarak gördüğü için bu vazifeyi kabul etmemiş ve başka geliri olmadığı ve tekkenin vakıfları da elinden alındığı için ailesi sıkıntılı günler geçirmeye başlamıştır. Birkaç yıl birikimleriyle idare etmişler fakat geçim sıkıntısı başlayınca çocuklar okula gidemez olmuştur. Hüsâmeddin Dede çocuklarının rızıkını kazanmak için bir ara bazı elma tüccarlarının yanında çalışmaya başlamış, bu iş esnasında Halep ve Şam'a elma ihraç eden bu tüccarların elmalarını satmak üzere trenle önce Halep'e sonra da Şam'a gitmiştir. Halep'e elma götürdüğünde her Mevlevî gibi ilk gittiği yer Halep Mevlevihânesi olmuş, Türkiye sınırları içinde mevlevihâneler kapatıldığı için Mevlevîliğin merkezi Konya'dan Halep'e taşındığı için orada Muhammed Bâkır Çelebi'ye misafir olmuş ve Çelebi Efendi Hüsâmeddin Dede'yi büyük bir heyecanla karşılayıp ve misafir etmiştir. Hatta Halepli Mevlevîlerin ilgisi sayesinde götürdüğü elmalar iyi bir fiyata hemen satılmış,

Şam'a gidince de benzer bir muamele ile karşılaşmıştır. Şam Mevlevihânesi şeyhi ve Şam'da bulunan Mevleviler sayesinde yine elindeki elmaları çabucak satmıştır. Niğde'ye döndüğünde yanında çalıştığı insanlara iyi ve bol kazanç, kendi evine ise Halep ve Şam'da bulunan Mevlevilerin hediyelerini getirmiştir. Bu arada muallimlik vazifesine başlar.

Hüsameddin Dede tekkeler kapatılınca bütün vâridâtı Vakıflar Müdürlüğü'ne aktarılan Niğde Mevlevihânesi'nin ev-bahçe ve arazileri için dava açmış, devam eden dava sebebiyle sıkıntılı zamanlar geçiren Hüsameddin Dede, davayı daha rahat takip edebilmek için bu işinden de ayrılmıştır.

Hüsameddin Dede yine birkaç yıl muallimlik vazifesinden uzak olarak ailesinin iâşesini kazanmak için başka işler yapar, fakat görevinden ayrıldığı için de pişmandır. 1939 yılında Niğde'ye Maârif Müdürü olarak tayin edilen bir tanıdığı vasıtasıyla tekrar muallimlik vazifesine döner ve yaş haddinden emekli oluncaya kadar yaklaşık 25 yıl bu görevi sürdürür. Hüsameddin Dede (Temizsoy) 1954 yılında 73 yaşında vefat etmiştir (Küçük, 2005: 339-344).

Sonuç

Anadolu topraklarında tesis edilen ve Selçuklu, Beylikler dönemi ve Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü yıllarda faaliyet gösteren Mevlevilik, tesis ettiği mevlevihânelerle Türk toplumunu derinden etkileyen bir tarikat olmuştur. Mevlevihâneler faaliyette bulunduğu şehirlerde Türk kültür, sanat ve medeniyetinin temsilciliğini üstlenmiş, bünyesinde yetişen ilim, irfan, sanat ve edebiyatta yetkin isimlerin de katkısıyla Mevlevilik toplumun daima tevccühünü kazanmıştır. Yöneticiler Mevlevilikle yakın ilgi ve alaka kurmuş, Mevlevihâneler padişahların ve yöneticilerin uğrak yeri olmuştur.

Osmanlı'nın zayıflamasıyla birlikte bu durumdan etkilenen mevlevihâneler de zorluk ve sıkıntılarla karşı karşıya kalmış, tarikatın usûl ve erkânının da bozulmasıyla Mevlevilik XX. asra eski etkisini ve cazibesini kaybederek girmiştir. Bütün bu olumsuz durum ve görüntülere rağmen Mevlevî Dergâhları faaliyetlerini sürdürmeye, devletin içine düştüğü sıkıntılara çözüm için destek olmaya gayret etmiştir. 1925 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti tekkelerin kapatılmasına karar verince Mevlevî şeyhleri zorluk, sıkıntı ve meşakkatli bir hayat ile karşı karşıya kalmıştır. Konya Mevlânâ Dergâhı postnişini Çelebi Efendi Konya'yı terketmiş, İstanbul Mevlevihânelerinin son şeyhleri dergâhlarında ikamete izin verilmekle birlikte geçim derdine düşmüş, Anadolu mevlevihânelerinin son şeyhlerinin çoğunun ne meşguliyetleri ne de akibetleri hakkında bizlere çok fazla bilgi intikal etmemiştir. Mevlevihânelerin son şeyhleri 1925 sonrası tekkesiz bir hayatı kabullenirken tasavvufu kendi dünyalarında ihyaya gayret etmişlerdir.

Kaynakça

1300/1883 Konya Salnâmesi

1313/1898 Konya Salnâmesi

Abdülbâki Nâsir Dede, Defter-i Dervîşân II, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphânesi (İSAM), nr. 18112.

- Adaloğlu, H. H. & Arslan N. (2013). Bilecik Mevlevihanesi=The Mavlavihana of Bilecik. Akademik İncelemeler Dergisi=Journal of Academic Inquiries. VIII, 1/305-319.
- Agoston, G. (1988). Macaristan'da Mevlevilik ve İslam Kùltürü. I. Milletlerarası Mevlânâ Kongresi. (3-5 Mayıs 1987) Tebliğler, Konya.
- Ahmet Eflâkî (1989). Menâkıbü'l-Ârifin (Âriflerin Menkıbeleri). MEB. Yayınları. I-II
- Ahmet Remzi (1329). Mir'at-ı Zeyni'l-Abidin. Kastamonu. 38-39.
- Ahmet Rıfat (1300). Lûgat-i Tarihiyye ve Cođrafya. İstanbul. VII. 41.
- Ali Enveri (1309). Semâ'hâne-i Edeb. Âlem Matbaası.
- Alkan, M. & Yurtoğlu, G. (2018). Mevlevî Tarikatı'nın Rumeli'de Yayılması ve Mevlevihaneler. Osmanlı Dönemi Balkanlar'da Kùltürel ve Sosyal Hayat.
- Anaç, E. (2013). Mevlevilikle Hazreti Mevlânâ'nın Hakka Yürüyüşünden Evvel Tanışan Kent Tokat'ta Mevlevilik Tarihi. Ulusal Sempozyum: Günümüzde Yurt İçi Mevlevihanelerinin Durum ve Konumları. 183-192.
- Atatürk, M. K. (2006). Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Ankara: ATAM Yayınları.
- Ateş, İ. (1992). Hz. Mevlânâ Dergâhı ile ilgili Vakıf ve Vakfiyeler. IX. Vakıf Haftası Kitabı. Ankara 1992. 29-31.
- Aydın, B. (2003). Meclis-i Meşayih. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi . 28/247-248.
- Babinger, F. & Köprülü, M.F. (2000). Anadolu'da İslâmiyet, (trc. Ragıb Hulusi), İstanbul.
- Bayru, E. Ç. (2018). Evet Aşk Güzel Şeydir, Nefes Yayınları.
- Bilgin, A. (1999). Osmanlı Siyasî Tarihinde Mevleviler ve Sultan II. Abdülhamid ile İlişkilerine Dair Yeni Belgeler. Osmanlı: Siyaset. Ankara. II. 390.
- Çelebi, C. (1988). Abdülhalim Çelebi. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi . İstanbul, 1/212.
- Duru, M. C. (1952). Tarihi Simalardan Mevlevi, Kader Matbaası.
- Erdoğan M. (2003). Meşrutiyetten Cumhuriyete Bir Mevlevî Şeyhi Abdülbaki Baykara Dede: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Şiirleri, Dergâh Yayınları.
- Ergin, O. N. (1939). Meârif Tarihi. İstanbul.
- Ergun, S.N. (1936). Türk Şairleri, İstanbul.
- Ergun, S. N. (1943). Türk Musikisi Antolojisi, İstanbul, I-II.
- Evliyâ Çelebi, (1314). Seyahatnâme. Dersaadet İkdâm Matbaası.
- Evliyâ Çelebi (1985). Seyahatnâme. (Sadeleştiren, Mümin Çevik) Üçdal Neşriyat. I-X.
- Feridüddin b. Ahmed-i Siphâsâr (1977). Risâle-i Siphâsâr (Mevlânâ ve Etrafindakiler), (trc. Tahsin Yazıcı), Tercüman 1001 Temel Eser.
- Gentizon, P. (1994). Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu. trc. Fethi Ülkü, Bilgi Yayınevi.
- Gölpınarlı, A. (1963). Mevlevilik Âdab ve Erkânı. İstanbul.
- Gölpınarlı, A. (1983). Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik. İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- Göyünç, N. (1984). Kalenderhane Camii. Tarih Dergisi. 34. 485-495.
- Göyünç, N. (1991). Osmanlı Devleti'nde Mevleviler. T.T.K. Belleten, LV/213.
- Gülcan, D. A. (1975). Karaman Mevlevihanesi, Mevlevilik ve Karamanlı Mevleviler. Karaman.
- Gündüz, İ. (1983). Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri. Seha Neşriyat.
- Haksever, A. C. (2002). Son Dönem Osmanlı Mevlevilerinden Ahmet Remzi Akyürek, Kùltür Bakanlığı Yayınları.
- Haksever, A. C. (2005). XX. Yüzyılda Üç Mevlevî Şeyhi: Veled Çelebi, Abdülbâki Baykara, Ahmet Remzi Akyürek. Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi., VI, 14 [Mevlânâ Özel Sayısı], 383-416.

- Haksever, A. C. (2009). Osmanlı'nın Son Döneminde Islahat ve Tarikatlar: Bektaşilik ve Nakşibendilik Örneği. *EKEV Akademi Dergisi*. 13/38, 39-60.
- Cinlioğlu, H. T. (1931). *Osmanlılar Zamanında Tokat*. Tokat.
- Hüseyin bin İsmail Ayvansarayî (1281). *Hadîkatü'l-Cevâmî*, İstanbul.I-II.
- Işın, E. (1995). *Mevlevîliğin Osmanlı Modernleşmesindeki Yeri ve Şeyh Gâlib*. *Şeyh Gâlib Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Şehir Belediyesi Yayınları.
- Işın, E. & Tanman, B. *Yenikapı Mevlevîhânesi*, *DBİA*, VII, 480.
- İnal, İ. M. K. (1970). *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul. I-XII.
- İz, M. (1975). *Yılların İzi*, İrfan Yayınları.
- Kâmil el-Bâli el-Halebî el-Gazzî (1991). *Nehrü'z-zeheb fî Târîhi Haleb*. (thk. Şevki Şa's-Mahmud Fahûrî). (II. Baskı), Halep. I-IV.
- Kara, İ. (2002). Meclis-i Meşayih, Ulema-Tarikat Münasebetleri ve İstanbul'da Şeyhlik Yapmış Beş Zatın Kendi Kaleminden Terceme-i Halî. *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*. 1. 185-214.
- Kara, M. (2002). *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri (1839-2000)*. Dergâh Yayınları.
- Kara, M. (2013). *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler*. Dergâh Yayınları.
- Kayaoğlu, İ. (2002). *Anadolu'da İlk Mevlevîler*. *Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevîlik*. (Editör: Nuri Şimşekler). Konya 2002.
- Kerametli, C. (1977). *Galata Mevlevîhânesi Divan Edebiyatı Müzesi*. İstanbul.
- Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi (KMMA). Dosya No: 49/12, 49/13.
- KMMA, Dosya No: 50/3, 50/21.
- KMMA, Dosya No: 87/12, 87/19, 87/22, 87/37, 87/40, 87/47.
- KMMA, Dosya No: 55/25, 55/27, 55/28.
- KMMA, Dosya No: 65/7
- KMMA, Dosya No: 68/13, 68/1-7, 68/32, 68/37, 68/44, 68/45, 68/9.
- KMMA, Dosya No: 69/2, 69/26
- KMMA, Dosya No: 70/3, 70/14, 70/36,70/41, 70/52, 70/55
- KMMA, Dosya No: 74/1
- KMMA, Dosya No: 95/1-5
- KMMA, Zarf No: 47/20, 47/22
- KMMA, Dosya No: 49/15
- Köstüklü, N. (2002). *Vatan Savunmasında Gönül Erleri: Mücâhidin-i Mevlevîyye Alayı*. X. Milli Mevlânâ Kongresi (Tebliğler).
- Kurşun, Z. (2019). Şeyh Said. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ek-2, 560-562.
- Küçük, H. (2003). *Selçuklulardan Günümüze Tasavvufi Açından Konya*. Tarih Kültür Başkenti Konya. Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Küçük, S. (2003). *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*. Simurg Yayınları.
- Küçük, S. (2005). *Niğde Mevlevîhânesi ve Son Şeyhi Hüsameddin Dede*, Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi. VI. 14 [Mevlânâ Özel Sayısı].
- Küçük, S. (2013). *Mevlevîlerde Çocuk Şeyhler ve Vekil Şeyhlik*. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. XVI. 27.95-119.

- Kürkçüoğlu, A. C. (1996). Urfa Mevlevihânesi. SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi. 2. 303-310.
- Mazıoğlu, H. (1987). Ahmed Remzi Akyürek ve Şiirleri, Ankara.
- Mehmed Ziyâ. (1329). Merâkiz-i Mühimme-i Mevleviyyeden Yenikapı Mevlevihânesi. İstanbul.
- Mehmed Ziyâ. (1928). *İstanbul ve Boğaziçi*. İstanbul.
- Mehmed Ziyâ. (ty). Yenikapı Mevlevihânesi (hzl. Yavuz Senem), Tercüman 1001 Temel Eser.
- Mehmet Tahir. (ty). Osmanlı Müellifleri (hzl. A.F. Yavuz-İ. Özen), I-III.
- Münthebât-ı Fahrî Post-nişin-i Mevlevihâne-i Bahâriye Hüseyin Fahreddin el-Mevlevî (2010), Hazırlayanlar: Mehmet Akkuş-Abdülmecid İslamoğlu-Abdurrahman Adak, Mevlânâ Kültür ve Sanat Vakfı.
- Nev'izâde Atâî (1268). Hadikatü'l-hakâik fi Tekmiletü's-şekâik, İstanbul.
- Ocak, A. Y. (1996). Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevlevîler (XIII-XVIII.Yüzyıllar) Meselesine Kısa Bir Bakış. Türkiyat Araştırmaları Dergisi. II, 2,17-22.
- Okay Atılgan, S. (2010). Dünden Bugüne Tokat Mevlevihânesi, Dini Araştırmalar. XIII, 47-68.
- Osmanzade Hüseyin Vassaf. (2006). Sefine-i Evliyâ, haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, İstanbul Kitabevi. I-V.
- Önder, M. (1992). Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik. Ankara.
- Özemer, A. Y. (1997). *Üsküdar'da Bir Attar Dükkanı*. 2. Baskı. Kubbealtı Neşriyat.
- Özönder, H. (1989). Konya Mevlânâ Dergâhı, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özönder, Ö. (1995). Mevlevîlik Tarikatının Türk-Sosyo Ekonomik Tarihindeki Yeri ve Önemi. Türkische Wirtschafts-und Sozialgeschichte (1071-1290), Akten Des IV. Internationalen Kongresses. 241-246.
- Pakalın, M. Z. (1972). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü. MEB Yayınları.
- Resmî Gazete, 3.3.1924
- Resmî Gazete, 4.4.1925
- Resmî Gazete, 5.09.1925
- Resmî Gazete, 13.12.1925
- Sakıb Dede, (1283). Sefine-i Nefise-i Mevleviyyân (Sefine-i Mevleviyye). Mısır. I-III.
- Samiç, J. (1994). Le Tekke Mevlevî De Bembase A Sarajevo. *Osmanlı Araştırmaları*. XIV. 162-163.
- Sayar, A. G. (2012). Osmanlıdan Cumhuriyete Portre Denemeleri, Ötüken Neşriyat.
- Seyyid Sahih Ahmed Dede, Mecmuâtü't-tevârihi'l-Mevleviyye, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, Kayıt no: 5446.
- Şafak, Y. & Öz, Y. (2007). Feridun Nafiz Uzluk'a Gönderilen Mevlevî Mektupları. Tekin Kitabevi.
- Şafak, Y. (2015). Mücâhidin-i Mevleviyye Kumandanı Veled Çelebi'den Anılar, Notlar, Şiirler, Konya.
- Şafak, Y. (2008). Şahabettin Uzluk'un Notlarında Son Dönemde Yaşamış Konyalı Mevlevîler. Akademik Sayfalar (Merhaba Gazetesi eki). C.8, 8, Konya 12 Mart.
- Şehsuvaroğlu, B.N. (1974). Halil Can. Hüsnühüt Matbaası.
- Şeyhî Mehmed Efendi (1989). *Şakâik-i Nümaniyye ve Zeyilleri* "Vekâiyü'l-Füdelâ", (Nşr. Abdülkadir Özcan), İstanbul.
- Şimşek, S. (2006). Dünden Bugüne Edirne Mevlevihânesi. Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlânâ Sempozyum Bildirileri, 733-751.
- Tâhir'ül-Mevlevî (Olgun), (1995). Çilehâne Mektupları. Ankara.
- Tanman, M. B. (1988). Âbid Çelebi Tekkesi. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Ankara. I, 308.
- Tanman, M. B. (1991). Âsitâne. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, III. 485.
- Tanman, M. B. (1994). İstanbul Mevlevihâneleri. Osmanlı Araştırmaları, sy. XIV. İstanbul.

- Tanrıkorur, Ş. B. (1994). Tarihî Tahrîb; Çorum Mevlevihânesi. VII. Millî Mevlânâ Kongresi. (Tebliğler) 3-4 Mayıs 1993, 71-88.
- Tanrıkorur, Ş. B. (1996). Gaziantep Mevlevihânesi. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 13, 475-477.
- Tanrıkorur, Ş. B. (2004). Mevlevîyye. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 29.468-475.
- TBMM Albümü (1920- 2010). İkinci Basım: Ankara Haziran 2010 I-II.
- Tezeren, Z. (1983). Üstad Ahmed Remzi Akyürek, Erciyes Dergisi. Ağustos, 68, 6-14.
- Top, H. H. (2007). Mevlevî Usûl ve Âdâbı. Ötüken Neşriyat.
- Tuncer, O. C. (1996). Kilis Mevlevihânesi. SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi. 2. 259-260.
- Uz, M. A. (1996). Saraybosna'da İsa Bey Mevlevihânesi. SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi. 2. 102.
- Uzluk, Ş. (1946). Mevlânâ'nın Türbesi. Konya.
- Uzluk, Ş. (1989). Galata Mevlevihânesi ve Şeyh Ahmed Celeleddin Baykara Dede Efendi. III. Millî Mevlânâ Kongresi (Tebliğler), 12-14 Aralık 1988, Konya, s.298.
- Uzluk, F. N. (1971). Mevlevî Hilâfetnâmeleri. Vakıflar Dergisi.9.383-400.
- Ünver, A. S. (1964). Osmanlı İmparatorluğu Mevlevihâneleri ve Son Şeyhleri, Mevlânâ Güldestesi.
- Ünver, A.S. (1978). Beşiktaş-Çırağan Mevlevihânesi Hakkında. Mevlânâ ve Yaşama Sevinci (hzl. Fevzi Halıcı), Ankara.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), Defter nu: 776, s. 232, sıra: 185.
- Veled Çelebi (ty). Konya Vilayetine Ahvâl-i Umumiyye-i Tarihiyyesi. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, ty., Hüdayî Efendi 1159.
- Yücel, E. (1979). Kasımpaşa Mevlevihânesi, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi. Aralık.
- Yücel, E. (2015). Kasımpaşa Mevlevihânesi, Arkeoloji ve Sanat=Journal of Archaeology & Art, 150, 207-216.
- Zâkir Şükrü Efendi. (1981). İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihî III. (nşr. Şinasi Akbatu). *İslam Medeniyeti Dergisi*. Haziran, V, 107.